Saemeste saaman

Sámis

Saemien tjaaledhkultuvren aejkie-tjaalege • Nr. 1 Suehpeden 2013

BEETNEHNAMHTAH

DAGKE GÏELETEKNOLOGIJE VIEHKINE JÏH AEVHKINE SAEMIENGÏELIDE?
Maja Lisa Kappfjell

GÏERHKEME
Meerke Krihke Leine Bientie

RÖÖPSES EDTJA GUEDTEDH
Inga Marja Steinfjell

DOVLETJI SAEMIEH MAANAJ ÅEJJIEH HAEMIEDIN
Lena Kappfjell

JOEJKEME JEALA
Gustav Kappfjell

Gïelejaepie 2013

Stoerre aavoe munnjien naan baakoeh tjaeledh SFS'n/Saemien faagelidteratuvren tjaeliji- jïh jarkoestæjjajsiebrien åvteste, gosse bertiejibie voesteges åarjelsaemien nummerem *Sámis*-plaereste! Amma lea joekoen buerie ahte såajhta jaepien 2013 båetedh, ihke veele daan jaepien lea nasjovnaale gïelejaepie Nöörjesne. Dan jaepien heevehtibie ahte 200 jaepieh vaaseme mænngan åehpies daaroen gïeledotkije jïh vaajestæjja Ivar Aasene reakasovvi. Nöörjen gïeleveljie galkijibie heevehtidh.

Åejvieaamhtese SFSen jaepietjåhkosne, Gærhkoenjaarkesne, suehpeden minngiegietjesne, hov lij saemiengïelide heevehtidh. Åadtjoejimh lïeredh jïh govledh guktie Rassja-saemiej gïeletsiehkie daelie, jïh aaj digkiedimh njaalmeldh saemiengïelen aerpievuekieh. Maaje digkiedimh saemiengïelen båetijebiejjieh, saemiedigkien "Bïevnese saemiengïelei bïjre", mij bööti seente 2012. Vihkeles gyhtjelassh tseegkedh dan bïevnesen vööste lea dagke; guktie dle gåarede jis Saemiedigkie muana saemien-gïelereeremedajvide slïejhtedh. Gukth dellie båetijebiejjieh tjïeltide mah joe leah gïelereeremedajvi åelesne, jïh guktie dellie gïelebarkojne sjædta? Snåase jïh Raavrvïjhke leah åarjelsaemien tjïelth mah leah mealtan gïelereeremedajvine. Stoerre aavoe goh Raavrvïjhke amma easkah åeliedi, mænngan guhkie joe barkeme dam illedh. Nov badth aervedem åarjelsaemieh joekoen gïehtjedieh guktie Saemiedigkie daam aamhtesem gïetedellieh. Guktie daelie lea, Saemiedigkien lea ovmese dåarjomeöörnegh kultuvren, jieledeburrien, gïelen jïh ööhpehtimmien muhteste – mohte jis vaajtelibie jearsoesvoete jïh båetijebiejjine barkoenuepieh dellie daarpesjibie vihties öörnegh, gusnie reaktah jïh dïedte lea tjïelke, guktie aaj tjïeltide jearsoes damta.

Daate nummere båata ihke åarjelsaemien lohkijh jïh tjaelijh leah gïelebarkoste eadtjaldovveme. Åarjelsaemien ïedtje aaj vååjnoe gïelebarkosne, ihke leah guhkiem jïh vissjeles barkeme buerie ööhpehtimmievuekieh eevtiedidh. Studentide nuepieh jïjhtieminie saemien lohkedh jollebe ööhpehtimmesne, jïh åarjelsaemieh leah vissjeleslaakan barkeminie digitaale gïelevierhtieh eevtiedidh jïh tjirrehtidh. Rïekte ulmien vööste, positijve, jïh konstruktijve barkoe hov lea buerie otnjegem vaedtsedh. Aelhkie hov væhtah vuehtedh bååstide Elsa Laulan tïjjese, jïh sov eadtjohkevoete saemien kultuvren jïh ektievuekien muhteste stoerresiebredahken vööste. Gosse lea unnebelåhkoen gïelebarkije dellie ij leah daamhtaj aelhkie eadtjohke årrodh. Dellie vihkeles ahte byjjesfaamoeh dåarjoem faalehtieh, jïh seamma vihkeles gïeleguedtijijstie jïh gïelebyjreskistie eadtjaldovvedh.

Saemien faagalidteratuvren tjaeliji- jih jarkoestæjjajsiebrie vaajtele daejnie aejkietjaaleginie tjaaleldhgïelem vijries geerjehtidh jïh dïjpedh. Mijjen dåajrehtsi mietie daate lea buerie vuekie daam buektiehtidh. Daejriejibie ahte *Sámis* vijries jaksa, jïh ahte nuhtjedåvva dovne maadthskuvline, jïh joekoen jåarhkeskuvline gusnie saemien ööhpehtimmiem faalehtieh. SFS vaajtele daejnie nummerinie positijve faaleldahkem vedtedh åarjelsaemien gïelebarkose!

Buerie lohkeme jïh læhkoes gïelejaepie dijjese gaajhkesidie!

Dïervesjh, *Lill Tove Fredriksen, SFSen ståvroeåvtehke*

SAEMESTE SAAMAN – SÁMIS Nr.1
Suehpeden 2013

Saemien tjaaledhkultuvren aejkie-tjaalege, mij **TjaelijiBerteme** åålmehte Saemien faagelidteratuvren tjaeliji- jïh jarkoestæjjajsiebrien åvteste.

ISSN 0809-7410

Redaksjovne
Harald Gaski jïh John T. Solbakk

Guessieredaktööre
Lena Kappfjell/Gaebpien Leena

Saemeste saaman plaereste ij åadtjoeh luhpehth kopieeredh tjaeliji, guvvie-daajhtiji åålmehtæjjaj gaavhtan.

Graafihke barkoe Minna Saastamoinen, Studio Borga, Ohcejohka

Bæjngoebielien guvvie Aina Bye

Dïedtelamme Waasa Graphics Oy, Vaasa

SFS
Saemien faagelidteratuvren tjaeliji-jïh jarkoestæjjaj siebrien ståvroe

Åvtehke
Lill Tove Fredriksen
Grøtholtvn. 5, 9010 Tromsa

Ståvroeliehtsege
Trond Are Anti
Buolbmát, 9845 Deatnu

Ståvroeliehtsege
Seija Guttorm
9730 Káresjohke

Sæjjasadtjh
Elen Ragnhild Sara
9730 Káresjohke

Elisabeth Utsi Gaup
9520 Guovdageajnoe

John Henrik Eira
9730 Káresjohke

Tjaelemegoevtese
Juhtiehtæjja John T. Solbakk
Fitnodatgeajnoe 13, PB 140.
NO-9735 Káresjohke
Tel. +47 78 46 83 30, +47 91 59 06 06
Faakse +47 78 46 83 29
E-påaste: samifaga@samifaga.org

Saemeste saaman lea beetnehnamh-tah plaerie. Dam aaj maehtieh åålmeh-tæjjaj viermiebovreste dængkodh.

www.lagadus.org

Sámis artigkelh aaj maahta daebpene lohkedh:

www.samifaga.org

Dïervesjimmieh redaksjovneste

Daate nummere lea dååjrehtsistie eevtiedovveme. Dagke rovneges nimh-tie bæjkoehtidh dam voesteges åarjelsaemien *Sámis*-plaeriem. Badth mij-jieh hov jïjnjem dååjrehtamme mænngan 13 nummerh *Sámis* åålmehtam-me, jïh muvhtene hov libie mealtan vaalteme naan åarjelsaemien artigke-le aaj. Daate hov lea Saemiedigkien dåarjomi mietie, ihke dah hov stillieh ahte 20% plaereste galka åarjel- vuj luvlesaemien årrodh. Daate lea buerie åssjalommese, mohte læjhkan hov libie dååjrehtamme ahte plaerie ij leah åarjelsaemien lohkijem jakseme, ihke dovne nommeste jïh bæjngoebie-leste vååjnoe goh tjïelke noerhtesaemien plaerie. Dan åvteste libie ussje-damme dåeriesmoerem geervedh jïh sjïere åarjelsaemien *Sámis*-plaerieh darjodh, jïh lule-saemien aaj. Aelkiejibie daejnie nummerinie mij lea tjïel-ke åarjelsaemien. Juktie buerebe åarjelsaemien profijle jïh integriteete nænnoestidh dellie libie orresth nommedehteme daate *Sámis*-plaerie – *Saemeste saaman,* jïh aaj guessieredaktööre seehteme. Eevre seamma goh noerhtesaemien plaerie daate lea aaj namhtah, ih daarpesjh maeksedh dan åvteste. Gærjabussene jïh jeatjah gærjagåetine maahtah plaeriem åadtjodh. Naemhtie hov vaajtelibie maaje vijrebe åarjelsaemien lohkiji-die jaksedh, jïh aerviedibie buerebe goh barre 20% teeksth bïejedh naan noerhtesaemien plaaran. TjaelijiBerteme jïh SFS (Saemien faagelidtera-tuvren tjaeliji- jïh jarkoestæjjaj siebrie) leah ektesne moeneme jïjnjebh åarjelsaemien sjïerenummerh åålmehtidh. Böörijibie lohkijidie bïeljelidh jis naan buerie soejkesje, aamhtese vuj tjaelije daajra mij maahta mealtan årrodh båetije *Saemeste saaman*-plaeresne. Buerie lohkeme!

John T Solbakk
redaktööre

Harald Gaski
redaktööre

Saemeste saaman SÁMIS

NJUENEHKSTJAALEGH

2 **SFS kråanesne**
Lill Tove Fredriksen

3 **Dïervesjimmieh redaksjovneste**
Harald Gaski jïh John T. Solbakk

ARTIGKELH

6 **Dagke gïeleteknologije viehkine jïh aevhkine saemiengïelide?**
Maja Lisa Kappfjell

10 **Gïerhkeme**
Meerke Krihke Leine Bientie

16 **Dovletji saemieh maanaj åejjieh haemiedin** Lena Kappfjell

22 **Joejkeme jeala**
Gustav Kappfjell

26 **Joejkemen bïjre**
Kristoffer Sjulsson

27 **Gærjeste Eanni, Eannážan**
Nils-Aslak Valkeapää

29 **Tjihtesh**
Maja Lisa Kappfjell

30 **Saemien veasome, vuj sámi *viessom*** Harald Gaski

32 **Baakoeh faamohkåbpoe jiermeste**
Ingrid Zachisson

34 **Václav Marek**
Lena Kappfjell

36 **Giesie-jïjjem, Veelkes vuelie**
Tjihtesh jïh guvvieh: Anne-Grethe Leine Bientie jïh Aina Bye

38 **Rööpses edtja guedtedh**
Inga Marja Steinfjell

41 **Ij barre nåake, ij barre buerie…**
Lena Kappfjell

44 **Båeries guvvieh åarjelsaemien dajvijste**

48 **Berkelen saernieh**
Maren Uthaug

53 **Dotkije tjaangeme gåatan**
Lena Kappfjell

58 **Tjaebpemes gåessie!**
Lena Kappfjell

FAKTAGIRJJE NUORAJDA • FÁKTAGIRJI NUORAIDE • REEKTEGÆRJA NOERIDE

Anne Lene Turi • Margrethe Bals

“Sii gehčče eará guvlui”
Mii lea givssideapmi ja movt dan bisseha.
ISBN 978-82-8263-016-0

“Sij gæhttji ietjá guovlluj”
Mij la givseldibme ja gåktu dav ganugahttá.
ISBN 978-82-8263-020-7

“Dah mupbien bealan vuartasjieh”
Mij dïhte neerrehtimmie jïh guktie dam orrijehtedh.
ISBN 978-82-8263-021-4

Haddi /Pris: NOK 200 pr bok

Dingo dás/Bestill her: **www.calliidlagadus.org**
Dahje jeara girjegávppis!/eller spør hos din bokhandel!

TjaelijiBerteme TjállijAlmmudahka
ČálliidLágádus
ForfatternesForlag AuthorsPublisher

SFS/Sámis - Saemeste saaman

Faagelidteratuvren stipende 2013

Saemien faagelidteratuvren fåante bæjkohte ovmese stipendh saemien faagelidteratuvren tjaelijide jïh jarkoestæjjide:

1) 1 provsjektestipende, dokumentaaregærjese gïetetjaalege (manuskripte), NOK 100.000,-
2) 4 fealadimmiestipendh, fierhte stipende NOK 20.000,- raajan.
3) 4 stipendh artigkelh jarkoestidh, saemiengïelese sjïehtesjidh, fierhte 10.000,- raajan.
4) 5 soejkesjimmiestipendh – soejkesjidh ööhpehtimmievierhtieh vuj dokumentaaregærjah, fierhte NOK 5.000,-

Guktie stipendem åadtjodh:

1) Ohtsemisnie galka dïeves provsjeektetjïelkestimmie årrodh. Jïh vihkeles ahte tjaelijen aajkoe lea tjaalegem åålmehtidh gosse dejnie galhkeme. Fåanteståvroe voesteges veeljie provsjekth/gïetetjaalegh mah joe leah mahte illeme jïh sjïehtesjamme saemiengïelen gærjese vuj jeatja faageteeksten haamose. Provsjektestipendese aaj maahta lissiedåarjoem årrodh. Ohtsije dellie tjoevere ohtsemisnie soptsestidh gubpede jïh man jïjnje, jis lea jeatjabistie beetnehdåarjoeh ohtseme. Dah gieh joe lea åvtelen stipendem åådtjeme, dah eah maehtieh orresth ohtsedh eannan rapporte fåenteståvrose sedteme. Fåente ij beetnehdåarjoem vadta jollebe ööhpehtimmien dotkemeprovstkth illedh, vuj barre gærjah dïedteldidh. Jis dle bïevnesh fååtesieh, vuj vaenieh bïevnesh ohtsemisnie dellie ij dååhkesjadth. Beetnehdåarjoe joekesåvva göökting åesine, lehkiem gosse provsjeekte aalka, jïh mubpie gosse gïetetjaalegine gaarvanamme.
2) Fealadimmestipende åådtje faagesjïeken fealadæmman. Voestegesïeresne galka ståvrose rapportem tjaeledh gosse bååstide båateme, jïh dan mænngan faaledh teekstem dan fealadimmien bïjre *Sámis/Saemeste saaman*-plaaran.
3) Jarkoestimmiestipende åådtje jeatja gïeleste saemiengïelese jarkoestidh. Buerie jis gåarede artigkeline darjodh *Sámis*-plaaran. Beetnehdåarjoe åådtje mænngan teekste lea jarkoestamme jïh mænngan ståvrose dam sedteme.
4) Ööhpehtimmiesoejkesje vuj dokumentaaresoejkesjen tjaalege galka 3–5 bieliej stuaroe. Beetnegh åådtje mænngan ståvrose båateme jïh dååhkesjadteme.

EASKAH! 21.7.2013

Vielie bïevnesh SFS administrasjovneste,
tel. 416 45 751 (Svein Nordsletta),
tel. 915 90 606 (John T. Solbakk).

Ellies ohtseme jïh dåarjomeplaane sedtesåvva:
SFS/Saemien faagelidteratuvren fåente
Fitnudatgeaidnu 13, Pb 140,
NO-9735 Káresjohke

Vuj sedtieh e-påastine:
samifaga@samifaga.org

MAJA LISA KAPPFJELL

Dagke gïeleteknologije

Jïjnjesh sih govleme saemien staeriedimmie-programmi bïjre, *Oahpa* saemiengïeleh learoe-programmi jïh digitaale baakoegærjaj bïjre mah leah dovne noerhtesaemien, julevsaemien jïh åarjel-saemien gïeline. Mejtie dah daerpies jïh guktie maehtieh dagkerh gïeleteknologijen programmh saemien gïelenænnoestæmman jïh evtiedæmman viehkine jïh aevhkine årrodh?

Giellatekno, mij lea Saemien gïeleteknologijejarnge Tromsøen Universiteetesne hov lij aalkovisnie prosjekte 2001 tjaktjen raejeste, jïh ulmie lij grammatihken joekehtimmiem jïh raajesejoekehtimmiem noerhte-saemiengïelese darjodh. Jaepien 2004:n raejeste prosjekte aaj raajesebægkojne barkeme.

2005:n jaepien Saemiedigkien prosjekte Divvun tseegkesovvi, mij edtji saemien staeriedimmiedïrregh, voestegh noerhte/- jïh julevsaemiengïelide stealladidh. Giellateknodåehkie jïh Divvundåehkie leah dehtie raejeste ektesne saemien gïeli morfologihke gïelegaaltije-fijligujmie barkeme. 2011:n raejeste Divvun Tromsøen Universiteeten åalan sjïdti. Daate barkoe jïh dagkerh gïelegaaltijefijlh leah buerie våaroeminie jallh maadteginie jeatjah gïeleprosjektide.

Grammatihken joekehtimmie

Voestegh Giellatekno jïh Divvun leah grammatihken joekehtimmiem/automaatem gaajhkide saemien gïelide dorjeme. Daate våaroeminie jallh maadtojne gaajhkide jeatjah prosjektide, mej bïjre vuelelen tjaalasovveme. Saemien teksth libie tjöönghkeme, nimhtie baakoeh åådtjeme, dejtie klassifiseereme jïh joekehtimmiem vadteme. Vuesiehtæmman gosse tjaalah baakoem *gåatan* dle dam sojjehtimmiem vååjnesasse åadtjoeh, jïh nimhtie åadtjoeh daejredh ”+N” nomene lea, jïh ”+Sg” lea singulaare jïh ”+Ill” illatijve lea.

gåatan gåetie+N+Sg+iIl

Vijriebasse maahta aaj seerkemegietjiem lissiehtidh, gosse tjaalah;

gåatatjasse gåetie+N+Der/Dimin+N+Sg+Ill

Dle åadtjoeh daejredh ”gåetie+N” Nomene lea, jïh ”+Der/Dimin” buerkeste ahte seerkemegietjie diminutijve lea, jïh ”+N” vihth buerkeste *gåatetje* lea nomene, ”+Sg” lea singulaare jïh ”+ill” lea illatijve. Dellie ellies joekehtimmiem dehtie baakoste åådtjeme! Dïhte mubpie buerie, Analysatovre aktede baakoste gellie joekehtimmieh vadta, gosse tjaalah *gåatatjasse*, dellie dïhte mubpie joekehtimmie aaj jæjhta:

gåata+N+Der/Dimin+N+Sg+Ill

viehkine jïh aevhkine **saemiengïelide?**

gåatatjasse lea aaj ”+Der/Dimin” diminutijve baakoste *gåata,* mij lea ”+N” nomene, ”+Sg” singulaare jïh ”+Nom” nominatijve lea.

Divvun staeriedimmie-dïrrege

DIVVUN staeriedimmiedïrrege datnem viehkehte jïh dåarjele gosse saemien tjaalah. Gosse morfologihke analysatovre lij gaervies, dellie destie *Divvun staeriedimmiedïrrege* bööti. Naan lingvistihken dåeriesmoerh lin. Vuesiehtæmman ij lij dïhte åarjelsaemien adjektijve systeeme eevre tjïelkes, possessijve gietjieh, guktie ektiedidh baakojde, jïh aaj guktie dejtie löönemebaakojde tjaeledh lin naan dejstie aamhtesijstie mah lin geerve daejredh goh eelkin dejnie barkedh. Dam barkoem libie tjirrehtamme jaepien 2008:n raejeste – jaepien 2010:n raajan.

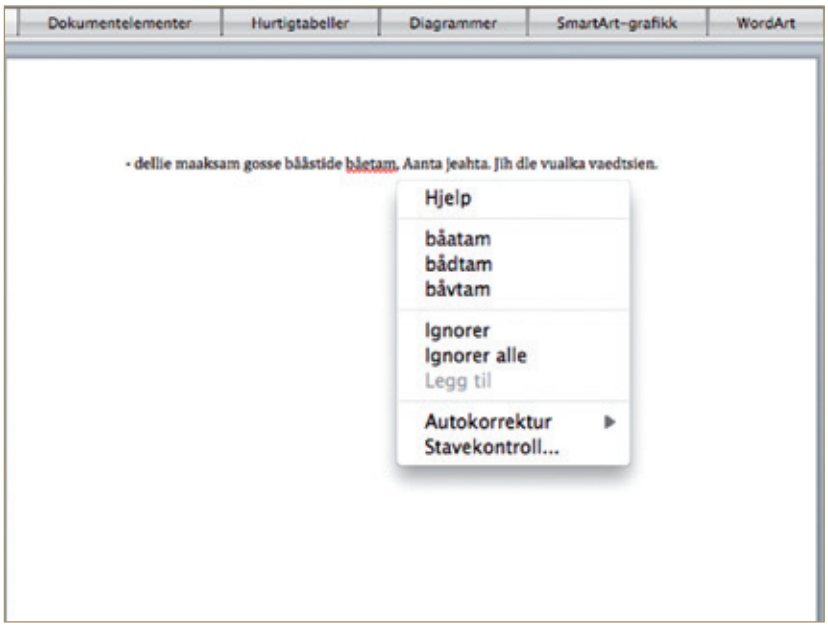

Dïhte Divvun staeriedimmieprogramme lea nov nimhtie, gosse åarjelsaemien tjaalah, dellie rööpses sïeve jæjhta gosse båajhtode tjaaleme. Vuelelen guvvine vuesehtem.

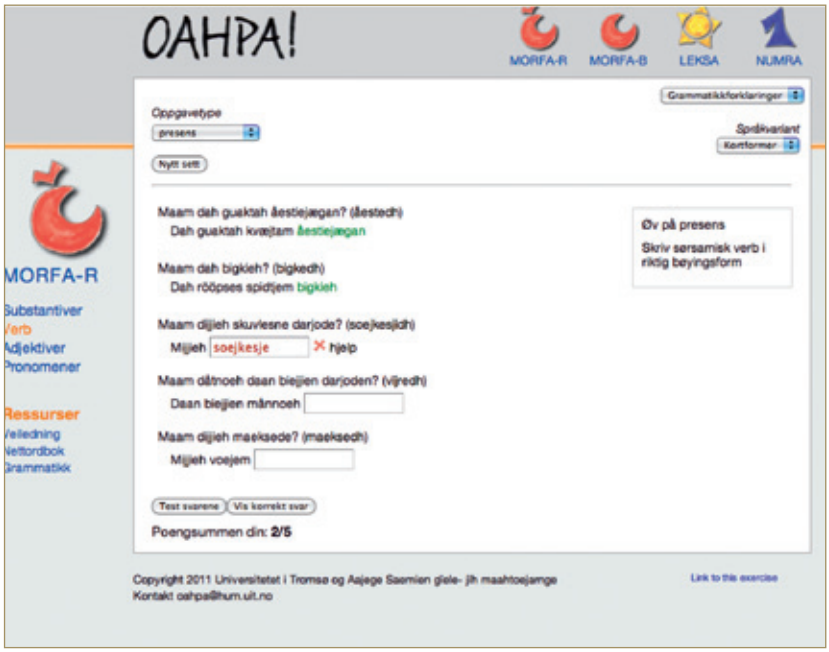

Jïjtje åtnam dam programmem gosse tjaalam, jïh vuajnam hov viehkine lea. Gosse båajhtode tjaalam dle programme mannem „måjhtajahta“, tjoeverem dellie goerehtidh mij dïhte båajhtode lea, jïh destie gujht aaj jïjtje jïjnjem lïerem. Seamma sienten, dle åadtjoem buerebh ussjedidh guktie edtjem doem dam tjaeledh jïh guktie maahtam lohkijidie bööremeslaakan maam joem soptsestidh, jïh im daarpesjh vielie tjahkasjidh tjomperdidh, mojhtelidh guktie bist doem dam baakoem åarjelsaemiengïelene tjaeledh. Annje lea jïjnjem maam tjoeveribie staeriedidh jïh lissiehtidh programmese, jïh hijven jis almetjh dam programmem nuhtjieh jïh mijjese bïeljelieh jis mij joem båajhtode lea jïh jis baakoeh fååtesieh.

OAHPA

Jaepien 2007 Giellatekno eelki interaktijve pedagogihken programmigujmie barkedh. Voestegh noerhtesaemien programmem VISL, giejnie Syd-Dansk Universiteetine ektine barkijin, jïh dan mænngan gïelelearoeprogrammem *Oahpam* darjoeji. Dïhte voestes *OAHPA* programme lij noerhtesaemiengïelesne, dan mænngan Giellatekno Aajege gïelejarngine, Plassjesne, åarjelsaemien *OAHPA*-programmem darjoeji. *OAHPA* åtna gellie programmh, mejgujmie maahta orre baakoeh lïeredh jïh guktie dejtie syjjehtidh jïh rïektes baakoehammoeh åadtjodh. Dle baakoeklaassem veeljh, veeljh maam dam sïjhth lïeredh, vuesiehtæmman verbem, dle edtjh dievhtedh rïektes hammojne. Gosse grammatihkem edtjh aktene gïelesne lïeredh, dellie tjoeverh barre ektede lohkedh. Daejnie OAHPA-programmine dïhte lïerehtimmie sagki aelhkebe jïh lustebe sjædta, ihke programme dallah vaestede mejtie reaktoe jallh båajhtode sjïdteme. **http://baakoeh.oahpa.no/sma/nob/**

Giellatekno jïh Divvun leah aaj elektronihken baakoegærjah dorjeme, gusnie libie grammatihken joekehtimmiem jïh baakoegærjam ektiedamme sjïere programmine. Daate programme nuepiem vadta saemien tjaalegisnie diedtedh, jïh ellies joekehtimmiem åadtjodh, dejtie grammatihken baakoehammojde åadtjodh, jïh aaj hævvi guktie baakoe lea daaroengïelese jarkoestamme. Eah dagkerh baakoehammoeh jallh ellies joekehtimmiem åadtjoeh sïejhme baakoegærjesne, jïh dïhte hijven almetjidie mah sijhtieh åarjelsaemiengïelem lïeredh.

Daate baakoegærja aaj lohkemeviehkiem åtna, guktie ij daarpesjh programmem maskijnese bïejedh, dïedth barre baakoem maam sïjhth jarkoestidh aktene tekstesne, dle dejtie „vihkielommes“baakoehammojde vååjnesasse båetieh.

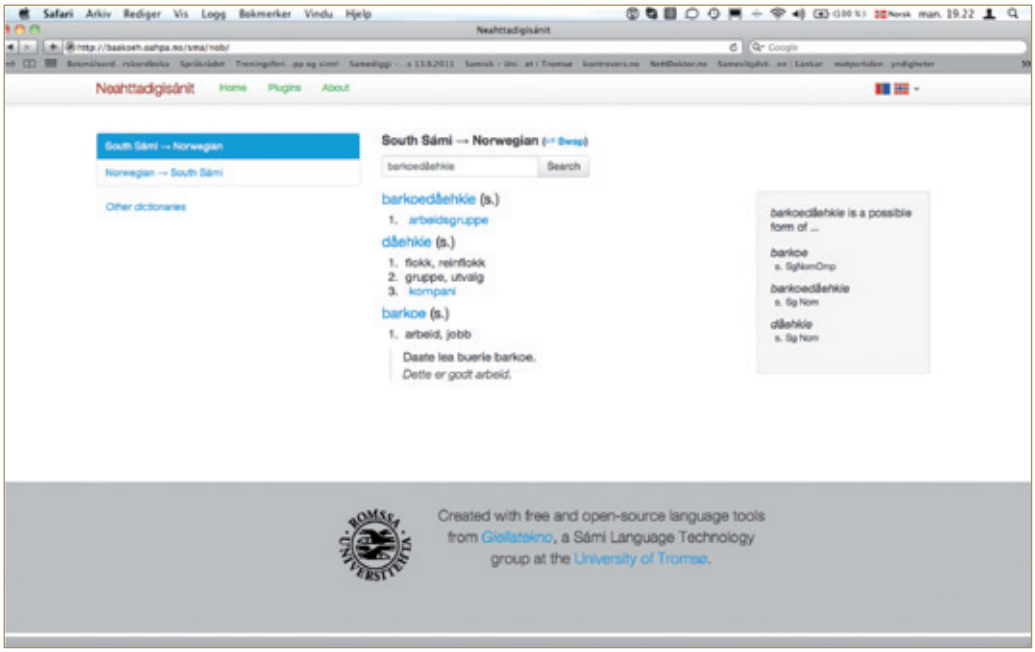

Dagke gïeleteknologije viehkine jih aevhkine båetije biejjide?

Dagkerh gïeleteknologijen viehkievierhtieh daerpies båetije biejjide gïeleevtiedæmman jih gïelenænnoestæmman. Abpe siebriedahke jih dah stööremes jih åajvahkommes gïelh leah guhkiem dejnie digitaale våaroeminie jallh ”plattformine” orreme jih nimhtie almetji tjaelemem dåarjelieh. Saemiegïelh edtjieh seammavyörtegisnie årrodh, jih dagkerh programmh; *Divvun* staeriedimmiedïrregh, digitaale baakoegærjah jih *Oahpa* learoeprogramme viehkiehtieh gïelem vaarjelidh. Gosse Nöörjen jih Sveerjengïelh åarjelsaemiengïelem aejhtieh, dle dagkerh dïrregh viehkiehtieh normem steeredidh, badth aaj viehkiehtieh gïelen sjïere grammatihken bielieh steeredidh jih vaarjelidh. Almetjh ”tjoeverieh” normen mietie tjaeledh, jih destie aaj almetjh lierieh mij dïhte sjïere åarjelsaemien lea. Nimhtie aaj dah programmh ”gïelevarjelimmine” jallh daaroen ”språkkonserverende” sjædta. Vuesiehtæmman, åarjelsaemieh muvhtene dejtie dualis- hammojde åajaldehtieh utnedh jallh muvhtene daaroen raajesebægkoem utnieh gosse soptsestieh. Gosse programmh gååvnesieh mah viehkiehtieh måjhtajehtedh dejtie hammojde utnedh, eah dellie man varki dah sjïere åarjelsaemien hammoeh jallh sjïere grammatihken bielieh gaarvanieh.

Dïhte mubpie buerie dej gïeleteknologijen programmigujmie, almetjh nuepiem åadtjoeh åarjelsaemiengïelem lïeredh jih leah aaj hijven almetjidie gïeh eah man jïjnjem saemien maehtieh tjaeledh. Gosse digitaale baakoegærjah jih Divvun staeriedimmieprogrammh gååvnesieh mah dejtie sojjeldihkie baakojde daejrieh, dle aelkebe sjædta almetjidie saemien lohkedh jih aaj aelkedh jienebem saemien tjaeledh. Daesnie maahta gaavnedh magkerh vielie digitaale viehkievierhtieh gååvnesieh **http://oahpa.no/sma/oversikt.nob.html.** Nimhtie aaj dah digitaale viehkievierhtieh aaj viehkiehtieh gïelem jieliehtidh/revitaliseeredh.

Vielie prosjekth vuertiemisnie. Gosse grammatihken analysatovre våaroeminie dellie gåarede vielie gïeleteknologijen viehkiedïrregh darjodh, vuesiehtæmman dam tekstegïetedallemem/ teksteprosesseringem buerie-didh, gïelelearoem, digitaale baakoegærjide jih aaj syntaktihke soptsestimmiem evtiedidh. Programmh mah leah vihkele gïelide daaletje siebriedahkine, badth aaj buerie viehkievierhtine gïeledotkemasse.

MEERKE KRIHKE LEINE BIENTIE

Gïerhkeme

Mov leah vïjhte maanah. Dah lin gïerhkemisnie. Desnie amma sïedtelgovvin. Gosse maanetjem klåamsoehtamme, dellie dallah nahkeste. Hijven gïerhkemisnie åeredh. Manne tuhtjem joekoen hijven, gïerhkeminie dan aelhkie. Nov gujht maanah desnie murriedin jïh numhtie aelhkebe munnjien maanide suvhtedh. Gosse bijjene vaeresne, dellie aelhkie maanam gïerhkemisnie guedtedh. Maehtebe gïerhkemem såakan gævnjoestidh.

Dejpeli saemieh iktegisth gïerhkemem utnin. Daaletje aaj gïerhkeme sjïehteles. Akten aejkien edtjim staarese. Ruevtieraajrojne vöölkim, jïh dellie girtine. Dan soe aelhkie gosse ruevtieraajrosne, veedtsim barre tjihkedim, gïerhkemem juelkiej duakan bïejim. Gosse girtiesæjjan jaksim, barre mov veaskoem ”seedtim”. Dah jeatjah nyjsenæjjah tjoerin jïjtsh maana-vaagnide ”seedtedh”. Eah åadtjoeh vaagnide girtien sïjse buektedh. Dellie tjuerieh maanide gåaskestidh. Gosse maanah tjearoejieh, dellie amma tjuerieh dejtie guedtedh. Vuajnam guktie tjomberdeminie. Mov gïerhkememaana jis åerieminie. Gosse girtien sïjse tjaangem, gïemhpe nyjsenæjja mannem viehkehte. Gosse gåaroes gïerhkemem bæjjese hællose bïejeme, dellie maanam njammehtem.

GUKTIE GÏERHKEMEM ÅADTJOEJIM

Mov aehtjie lij gïerhkemem dorjeme gellie jaepiej aerebe maanah åadtjoejim. Aehtjie jïh maadter-aajja gïerhkemassem ohtsedigan jïh aarvadtedigan. Dan mænngan åemie aahka dam lovredehti. Numhtie manne jïh mov åerpenh dennie gïerhkemisnie limh. Gosse manne voestes aejkien tjidtjine, aavoedim gosse dam gïerhkemem tjidtjie gon aehtjeste åadtjoejim löönedh.

Gosse vïjhteden aejkien beelhten nuelesne, geelleme Tåamma sïjhti jïjtje gïerhkemem darjodh. Die maa hijven juktie onneåabpa Ellen Sara aaj vuertieminie. Dellie sïjhtem onneåabpa edtja dam ”båeries” gïerhkemem utnedh sov maanese. Juktie geelleme vækele vytnesjidh, dellie ussjedien orre gïerhkemem darjodh.

GÏERHKEMASSE

Månnoeh Tåammah Praahkesne årroeminie. Desnie barre smaave kråavvoeh såekieh. Numhtie Snåasen gåajkoe mïnnimh, gusnie tjidtjieh aehtjieh årroeminie. Desnie sjïehteles gïerhkemasse monnese. Månnoeh aehtjieh gïerhkemassem ohtsedimen. Dïhte goeseste. Snåasesne jïjnjh stoere goesh. Goese geehpes moere. Aelhkie gosse aehtjie motor-saakoem nuhtji. Joekoen stoere galte sjïd-

ti. Galtem gujht gåatan Praahkese. Nov amma galtem skæhtjose guktie ånnetje gapsje. Dellie geelleme galtem motor-saakojne loedti. Dan mænngan hov aavradti jïh goeveldi.

GOENGERE, GOEVTESMOERE JÏH LEAHKOE

Gïerhkemen goengere jïh goevtesmoere saaljeste. Muvhtene sjeahta gasngesistie. Voestegh dejtie vierhkiedi jïh dyöbpi guktie dah hijven sjiehteluvvieh. Dellie goevtesmoere edtja ånnetje gåavvan årrodh. Dellie goengerem maalline sjïehtesji. Saalje dan nænnoes. Leahkoe goeseste. Dam tjoeri aaj sjïehtesjidh jïh smaave naevliejgujmie dibrehtidh. Numhtie månnoeh vïehkesjadtimen.

Daam gïerhkemem månnoeh Tåammah dorjeme. Mov maanah Kræsta, Eelle, Maahke, Eebre jïh Mille gïerhkemisnie lin.

Onnevielle Eebre viehkine gosse geelleme sååkesjeminie.

Naemhtie gaebliem dorjeme.

LOVREDIDH

Dellie goengeren jïh gïerhkemen raedtide raejkiedimh. Raejkieh tjuerieh smaave årrodh. Mænngan dellie eelkimh lovredidh. Manne gellie tjaebpies skåerrieh bååhrkesjamme. Im gåessie gænnah vuajneme guktie lovredidh. Nov gujht aehtjie deejri guktie dam skåerriem giesedh jïh gåarodh. Idtjimh badt daejrieh mij skåerrie bööremes. "Nov amma vaalta dam maam åtna", åemie aahka iktegisth jeehti. Dam aehtjie aaj lïereme. Guktie bööremes skåerriem veeljedh, dellie jeatjabidie gïeh gellie gïerhkemh dorjeme, gihtjedim. Dah væjkele mannem raeriestidh.

Dah munnjien soptsestieh, mejnie skåerrine lovredh. Skåerrie edtja sjïehteles jassijes årrodh. Dellie vuenjelen tjaktjedueljie gujht hijven. Dïhte gilmehtahkesne gellie askh. Dam hov veeltim. Dellie ånnetji vuertiejim goske nieskiejim jïh bådtjadim. Skåerrie tjuara låapsoes årrodh, dellie bööremes gåarodh.

Pæhpere-maallem skåarran darjoejim. Eelkim gåekien bïjre vïjjedh. Jïh dellie soenine gåaroejim. Soenh gujht pruvnieldahkesne. Dan mænngan moeren bïjre gåaroejim jïh leahkoem vuevjiejim. Hijven gosse geelleme viehkiehti, dïhte dan veaksehke gïesedh. Dellie baajim gajhkestidh.

GAEBLIE JÏH RÏESELDAHKH

Minngemes dellie rïeseldahkh skrovreste bïejim. Tjaebpieslaakan dejtie bietskiedim. Manne goerehtamme guktie båeries rïeseldahkigujmie. Ovmese vuekieh, jeenemes plaave, rööpses jïh kruana utnin. Naan aejkien dellie viskes aaj dïsse. Dellie gåårtenjh pruvnieldim. Gellie gåvlh darjoejim guktie hijven gosse maanam gaarhkesjidh.

Dellie gaebliem gåarome-maasjinine gåaroejim. Dam budtiejim. Tjaebpieslaakan gåekien bïjre gåaroejim. Hijven gosse raejkide naaperdamme. Numhtie dam gaebliem dan gamte goh gïerhkemegåetie.

Gïerhkeme såakan gævnjasjamme. Eebre Emanuel lij gïerhkeme-maana giesien 2006. Daate lea tjidtjie aehtjien gïerhkeme. Mijjen derhviegåetie Skaerpdaelesne.

Mov baernie Maahke dåahka-gïerhkeminie stååkede-minie. Jaepien 2004 dïhte lij golmen jaepien båeries.

GUADTAHTAHKE

Voedtegem guadtahtahkine darjoejim, seamma klaeriejgujmie goh rïeseldahkine. Laejkiem sööhpim jïh voedth-gaarpese gårrim. Åemie aahka voedth-gaarpem munnien vadtesinie dorjeme. Hijven jis faahtele gamte. Gosse sjïehteles fahtelinie, dellie duahpam don geatjan. Dellie tjoelmem leahkoen gåvlese. Dellie mubpie gååvlesem gïerhkemegåetien baaktoe gårrim. Dellie maa guadtahtahke stynkehke.

MEASEHKE

Dellie amma gïerhkeme riejries! Månnoeh gujht garmere juktie dam buektiehtamme. Gosse onneåabpa Mille reakadi, dellie measehkem våarhkoste ohtsedim. Measehkem voelpeste åådtjeme. Dam gïerhkemen sïjse bïejim. Luste gosse guessieh böötin, sïjhtin onnemaanetjem gïerhkemisnie båarastehtedh. Akten aejkien båeries guessh-aajja beetnegh gïerhkemen sïjse rïjti. Gosse göötide vualkeme, dellie badth vadtesem gaavnim.

STAELIE JÏH AEJLIES GÆRJA GÏERHKEMISNIE

Manne govleme guktie saemieh dej beeli pruvhkieh staeliem jallh sïlpem gïerhkemegåetien sïjse rïjhtestin. Muvhtene sïlpe-båaloem gïerhkemen goengerasse gævnjastin. Staaletje-stuhtje jallh sïlpe edtja maanam vaarjelidh. Gosse saemieh kristesovveme, dellie Aejlies gærjam aaj dïsse bïejin.

SAEMIEN VUEKIE EENSI SUVHTEDH

Manne gellien aejkien ussjedamme guktie saemieh dej beeli veasoejin. Guarkam dej lin garre biejjieh. Daelvege dellie amma tjåetskeme. Dohkh diekie krievvine juhtiejin. Dellie nagkh hijven gosse maana gïerhkemisnie. Slïedtem båadtsode njaeviegoelki sïjse bïejin. Maanam gujht hijvenlaakan gïerhkemisnie klåamsoehtin. Aelhkie gosse tjidtjebe edtji njammehtidh. Gïerhkeme dan nænnoes. Joekoen sjïehteles gosse raajrojne juhtiejin jïh gïerhkeme tjimkeldh-råantjose gårreldahkesne.

Båarasommes baarneme Kræsta. Dïhte akte jaepien båeries jaepien 1998. Dïhte tuhtji luste onnegïerhkeminie stååkedidh. Maadteraajja Lars Tomasson dam dorjeme.

Maadteraajja Lars Tomasson gosse noere lïj.

BÅERIES SOPTSESE

Ikth lij fuelhkie derhviegåetesne. Aahkah aajjah tjoerigan röynesjidh. Numhtie dïhte båarasommes tjuara dejtie smaavebe åerpenidie vuartasjidh. Dellie gïerhkememaanam boeltesne vöörhkin gosse tjuvrijste billeminie. Guktie amma, – åajaldehtin gusnie dam gïerhkemem gævnjastamme. Idtjin gaavnh gænnah.

Iehkeden vööste eejhtegh göötide båetijægan, eakan gïerhkemem derhviegåetesne vuejnieh gænnah. Maanah dellie saarnoeh guktie gïerhkeme-maanam gaerviehtamme gosse tjuvrijste billin. Båarasommes hov soptseste guktie gåangkoeh goesen nualan onne-åabpebem gævnjoestamme. Dah jis barre stååkedeminie, eah mujhtieh gænnah gusnie onne-åabpa. Eejhtegh dahkoe vaarrestægan. Ojhte desnie onne-åabpa.

GUKTIE AALKOEALMETJH MAANIDE GUEDTIEMINIE

Aalkoealmetjh abpe veartanisnie aeriedistie iehkiedasse ålkene barkeminie, dovne nyjsenæjjah gaarmanæjjah. Dellie nyjsenæjjah tjuerieh maanide guedtedh. Jeenemes maanide rudtjesne njöömieh. Numhtie maehtieh gïetigujmie barkedh jïh moerh risjnedh, tjaetsiem guedtedh, beapmoem jurjiehtidh jallh ealoem ryöjnesjidh. Sinsitniem viehkiehtieh. Åerpenh badth aaj guedtieh jïh uvhtieh. Dej guedteme-aath mijjese ”soptsestieh”, guktie almetjh veasoeminie, guktie vearelde jïh guktie eatneme lea – jïh mestie aath vytnesjamme jïh numhtie.

Luste vuejnedh guktie jeatjah almetjh aaj sijhtieh aalkoealmetjistie lïeredh. Daelie maehtebe ”wraparounds” bovresne åestedh, seamma gusnie fealadibie! Dïhte stoere tyjjestuhtje mejnie tjidtjebe maanam njåatsastahta jïh jïjtsasse gaarhkehte. Numhtie aelhkebe maanam suvhtedh. Maanah aaj tryjjedieh gosse åadtjoeh tjidtjeben lïhke årrodh!

Seammalaakan gosse maanah gïerhkemisnie. Dellie maa maana iktegisth eejhtegi lïhke. Numhtie saemieh maanide boelvijste boelvide sovkehtamme. Gïerhkeme eensi ”sjïehtesjamme”.

Siri Broch Johansen

Mánáid- ja nuoraidromána | Rovmane maanide jih noeride
Romádna mánájda ja nuorajda | Barne- og ungdomsroman

Sámiráđi girjjálašvuođa-bálkkašupmi 2012!

Saemieraerien lidteratuvre-baalhke 2012!

Sáméráde 2012 girjálasjvuoda guddne bálká!

Samerådets litteraturpris 2012!

Diŋgo dás! | Bestill her! **www.lagadus.org**
Dahje jeara girjegávppis! | Eller spør hos din bokhandel!

TjaelijiBerteme TjállijAlmmudahka
ČálliidLágádus
ForfatternesForlag AuthorsPublisher

www.lagadus.org

Lena Kappfjell

Dovletji saemieh maanaj åejjieh haemiedin

Emilie Demant Hatt (1873–1958) lij etnograafe, guvviedaajhtije jïh tjaelije Danmaarhkeste. Saepmesne satnem daejriejibie ihke dïhte hov dïhte Johan Turien skraejrine sjïdti goh lij tjaelieminie sov beagkoes gærja *Muitalus sámiid birra – En bog om lappernes liv* 1910. Emilie Jåvnam eevtjedi saemien tjaeledh, jïh dle satne dïhte sov teekste daanskegïelese jarkoesti, maaje aaj beetnehdåarjoe ohtsedi guktie buektiehtin Turien gærjam åålmehtidh. Emilie varki saemien lïeri, jïh åadtjoeji saemien fuelhkine årrodh jïh båatsojne barkedh abpe jaepien tjirrh 1907–1908. Dan bïjre aaj jïjtse gærjam åålmehti *Med lapperne i højfjeldet* 1913, jïh jïjnjh guvvieh vaeltiji dan juhtiemisnie daelvielaanteste giesielaantese.

Goh lim dejtie sov guvvide gïehtjedeminie Romssan universiteete-våårhkosne, dle vueptiestim jïjnjh guvvieh aaj åarjelsaemien raedteste, jïh dïhte akte mannem joekoen dïjpi. Vuesehte åarjelsaemien gåmma, tjahkan onnohtje maanam eskesne, jïh vååjnoe maanan åejjie tjamki tjaabreminie. Emilie tjaala ahte gåmmeskodtje jïjnjem sutnjien soptsestalli veele daan sjïere båeries saemien daepien bïjre, jïh guktie saemieh tuhtjieh tjaebpemes åejjiehaemie dïhte jorpehke.

Emilien vaajmosne Saepmie joekoen sijjiem åadtjoeji. Jïh mænngan lij tjïepteme, dellie böökti paarrebielie mealtan bæjjesvåårti noerhtese. Satnine ektesne fealadi Saepmien mietie Káresovvenistie noerhtede jïh åarjese Vaapstenem, Bïenjedaelese, eevre Idre-dajvese. Emilien gaalla aaj saemien kultuvreste eadtjaldovvi, badth arkeologe jïh kultuvregeografijen professovre lij. Jïjnjh soeth, bïevnesh jïh dam mij gohtje folklore (heamtuvrh, soeth, kultuvren daepieh, aerpievuekieh jnv.) tjöönghkegöödtin, jïh buerie gujhth aevhkine Emilie joe lij saemien lïereme, jalhtsh nov tjaala ahte dah saemien smaaregh leah nov joekehthlaakan idtji goh buektehth aktem ellies gïelehaamoem gaavnedh. Gærjetje badth dehtie fealadimmijste aaj sjïdti *Ved ilden – eventyr og historier fra Lapland* 1922. Desnie lea soete mij veele daejrehte daate joekoen saemiej daepie – maanaj åejjieh haemiedidh.

Misjovnæren maana man leah åejjiem haemiedamme. Guvvie: Emilie D. Hatt

Eahpere mij vihth jealaji

Ikth maa saemien baernie lij såemies nïejtese aares-maejkiem vadteme. Noere nyjsenæjja tjeakoesvoetesne skåajjesne baersieldi, jïh gaarmanæjja maanam buvviji mænngan nyjsenæjja lij voejhkelamme maanam moskestehtedh. Vaeltiji nyjsenæjjan skaarja jïh dle gaarrode jaameme-maanan njaelmesne skorpiji, guktie idtji edtjh jaemieraedteste roejhnestidh. Dej beeli idtjin daejrieh guktie edtjin eahperidie sjeavoehtidh. Dellie dle maanam aavrosne vöörhkijigan, skaarja njaelmesne.

Dan mænngan dellie såajhta noere paarre læjhkan pruvriestægan. Dellie akten biejjien nyjsenæjja lea skaarjam ohtsedeminie – maaje skaarjetjem lij daarpesjamme, jïh ij gusnie gænnah gåetesne gaavnh. – "Nov badth maehtieh aavrosne mïnnedh, veedtjedh skaarjam mij maanan gaelmesne kraevielamme", gaallebe jeahta. Jïh nyjsenæjja badth ojhte dam dorje, vaadtsa skaarjam ohtsedidh.

Goh dle tjeakoes gaelmiem gaavna, jïh skaarjam maaneste vaalta, dellie faahketji eahpere tjuedtjele, skaarjam gïeteste bæksa jïh tjidtjeben tjeapohkasse skorpije guktie jaama.

Eahpere dellie sieseben gåatan vaadtsa, gåatan tjaanga jïh oksebealam jeahta: "Buerie biejjie, sieseme!" - "Buerie biejjie, baarneme! Seasa vaestede. Siesebe hov lea låajtosne tjahkan jïjtse maanetjem laavkohte. "Båetieh baarneme, åadtjoem datnem aaj laavkoehtidh laavedh lååvkemetjaetsine." Satne jeahta. –"Im asth eannan aahtjeme aaj buarastehteme! Eahpere vaestede. – "Ih dle dån eatnedh aahtjedh irhkelh? Siesebe gihtjie. Idtji goh satne daejrieh eahpere joe lea tjidtjebem båvveme. – "Im edtjh mij gænnah darjodh jis mannem buarastahta! Eahpere vaestede.

Dellie maa eahpere aehtjeben gåatan vaadtsa, tjaanga, jïh oksebealam jeahta: "Buerie biejjie, aahtjeme!" Mohte aehtjebe nov isveligke bïlliji, idtji goh vaestedh, barre åejjie rååvhkoen nualan tjïekede. Dellie gïdtjh eahpere aehtjebem låavta, jïh sov rudtjem böörhkie. Jïh dan mænngan dïhte kaarre garre gæbjan sjïdti.

Nov dle sieseben gåajkoe vihth, gåatan tjaanga. Hapkesen jeahta: ”Barre jællan åejsiejim aahtjemine tjidtjemine galhkedh!” Daelie jis siesebe vihth gihtjie: ”Ih leah goh aahtjedh eatnedh irhkelamme?” Dellie eahpere soptseste guktie jis jïjtse eejhtegh satnem buvvielamme, jïh guktie satne daelie joe dej vööste haadtoehtamme, tjidtjebem båvveme jïh aehtjeben rudtjem böörhkeme.

Siesebe dellie vihth faala: ”Båetieh baarneme, åadtjoem datnem laavedh lååvkemetjaetsine laavkodh!”Jïh daelie jis båata. Dellie maa vihth jielije maanine sjædta; jïh siesebe satnem lååvke, ”Eahpere”nommine åådtje. Dan mænngan hov saemieh gaajhkh vöörhkeme-maanah eahperine gåhtjoejin.

Sieseben åelesne byjjeni, jïh buerie jielemebiejjieh åadtjoeji. Maaje ånnetji joekehthlaakan vååjni goh dah jeatjah maanah, ihke ååpsen stoerre sov åejjie. Nimhtie hov lij, ihke siesebe idtji lij sov åejjiem haemiedamme goh satnem lååvki – eanghkomhte nov, juktie væhtine årrodh satne eahpere lij.

Misjovnæren gåmma vuesehte guktie maanaj åejjieh haemiedin. Guvvie: Emilie D. Hatt

Emilie jïh aktem misjovnæren maanjste. Guvvie: G. Hatt

Eahperebaernie satnem gåhtjoejin goh lij maana, jïh dan mænngan Eahperegaalla; mij nov tjuvtjede ahte paarrebieliem aaj gaavni, ihke "-gaalla"daejrehte tjïpteme ålmajne sjïdti.

Daate jis eahpere dïhte, guhte siesebem leerehte, dam mij gaajhkh saemien nyjsenæjjah daelie joe daejrieh. Galka maanebem seamma lååvkemetjaetsine voesteges golme biejjide laavkoehtidh, jïh dan mænngan aernien åejjiegierkien nualan sleebpedh, guktie aaj vöörhkeme-maanah, dah mah leah derhvien nuelesne, åadtjoeh dejnie laavkodh.

Dan mænngan aaj libie aerviedamme, ahte galka eahperidie laavkodh jïh nommehtidh, guktie raeffiem åadtjoeh. Saemie hov aannje kristesovvemen baakoeh jïh maanese nommem gylje dan haaran gubpede eahperen hojjesjimmie govloes.

Mohte ij leah gåessie dååjrehtsasse båateme, ahte naan mubpie nyjsenæjja dan maavvege orreme – eahperem bööredh easkan, jïh laavkoehtidh dam.

Erika. Jorpe tjaebpies åejjiem åtna, nov guktie saemieh lyjhkin. Klimpläll. Guvvie: Emilie D. Hatt

Almetjen vyörtegsvoete jïh moraale hov lea tjïelke daennie soetesne – dagke kristelesvoeten-, vuj universaale dåajmijesvuekiem nænnoste. Ij galkh ovsådteres jielemem irhkedh. Eahpere-maanan seasa hov joekoen maavvege jïh jiermege lea, juktie eahperem faala jielije laevien lååvkemetjaetsine laavkodh jïh nommem vadta – laahkoen veadtah jïh identiteete hov dam vihkielommesem dovletji saemiej jaahkose, dejpeli nov lij, jïh kaanne daelie annje. Emilien seerkemeguvvesne vuajnah guktie dagke lij – iehkedsbiejjien siesebe lea maanetjem laavkoeminie viejhkiegiebnesne, jïh dej duekesne vååjnoe gïerhkeme gogka ussjede aadtjh-lååvkeme maanam bïejedh jearsoeslaakan jïjjem åeredh. Oksen lïhke vuajna eahpere jiermegs siesebine låasa.

Daennie soetesne aaj lïerijibie guktie jis seasa idtji eahpere-maanan åejjie haemedh goh lij satnem laavkohteminie. Daate jis tjuvtjede båeries daepiem, jïh guktie saemieh dejpeli utnin maanaj åejjieh tjaabredh, daanjedh jïh haemiedidh, joekoen laavkomen sïenten – gïetigujmie, gïebremetyjjine, jïh aaj gaertjies tjohpetjigujmie, Emilie soptseste. Galkiji smaavemaanan sudtie vaarjelidh, tjaabredh, guktie varkebe suvvedh. Mohte aaj estetihke bieliem daase; onnohtje jorpe åejjie hov lij saemien mïelen mietie dïhte tjaebpemes.

Joejkeme jeala

Mijjen saemiej kultuvredarjomesh leah iktesth tjabredovveme garre dïedtemen nuelesne mijjen kraannasalmetjistie, juktie sih leah jïjnjebelåhkosne. Goh mijjen båeries jaahkoe nåhkehti, dellie dovne joejkemem – mijjen åålmehmusigkem – bahhasvoetine jïh mearhtjoen dåemiedimmine bïedtehtovvi. Danmaarhken/Nöörjen gånka, Kristian IV, 1609:esne jaamemedåajmoem joejkijidie bæjhkoehti.

Noerhtene, gusnie saemieh lin jïjnjebelåhkosne, almetjh doestin bïedtehtimmiem vuastalidh. Debpene hov dovletji saemieh sivijle nïehkesjevoetem tseegkin: Almetjh joejkestin barkose jïh hïejesne, gåetesne jïh ålkene, tjïervesne jïh voerkesne. Åenehkslaakan tjïelkestamme; almetjh gaajhkh bïedtehtimmide vuastalin jïh tjuetiejaepiej tjïrrh joejkestin, eevre daan beajjan.

Mijjieh åarjelsaemieh, hov libie vaanesh jïh bårrode årroeminie, darhkan libie garresommes dïedtelgimmiem mijjen kultuvrese damteme, jïh mijjieh mih jïjtjh aaj vïenhteme daejnie dajvine gujhth joejkeme guhkiem joe jaavoelamme. Mohte mijjesne badth jielieminie, eevre goh joejkeme gïengeles guhkies åeriemisnie orreme. Mov boelvesne nov badth daamhtaj govlijimh guktie mijjen voeresh joejkemasse skejkiehtin goh lin garre hujnesne, sårkosne jïh vaejvesne. Joejkemen tjïrrh damtesh jïh nåennieh luejhtiejin jïh *vuelien* viehken bueriemasse vuarkajin.

Naan gille dïejvesh daam deahpadimmiem guvviedieh: *Vueliej nille luajhtadidh* – nov goh *vuelesne* sealkedh, gosse hujnies jïh stoerre vaejvesne. *Vueliej nille båetedh* – darhkan bæjjese *vuelesne* tjaevtedh, gosse aavosne, jïh sæjhta mij vuj guhte joem heevehtidh.

Guvvie: Kristina Utsi

Vuelie – dan baakoen tjoeje lea goh svïhtjeminie, guktie almetje åådtje baakoen njuvvesne njyörtedh jïh baaja sealoem dejnie dievhtedh – sårkosne vuj aavosne. Mænngan lea daennie njuvvesne mïnneme dellie sealoe lååjnehks jïh raeffies. Nov guktie sealoem binhteme. Aktem soetetjem mijjen jïjtsh aejkijste maahta dam guvvedh:

Voeres saemien nyjsenæjja soptseste maam sutnjien deahpadi goh lij stoerre sårkosne jïh vaejvesne. Voestegh altese baernie jaami, jïh dellie – ajve naan gille askh minngelen – dle baernien måersie aaj jaemieraadtan. Goh lij altese gaelmien baalte tjåadtjoen jïh guektiengïerth sårkosne dellie voeresgåmma idtji buektehth damtesidie doelehtidh. Jïjtje bååhpere jïh jeatjabidie aaj gosse dallah vualan skejkehte. Tjamki gïeline joejkeste tjïelke tjoejine jïh ij seahkerh mij sov bïjre lea, dellie easkah damta sårkoe jaadtehte. Joejkemen tjïrrh sealoefaamoem starnedahta jïh maahta båetije biejjide dåastodh.

Aelhkie munnjien dagkeres deahpadimmiem guarkedh, juktie manne leam jïjtje – geerve almetjine –åådtjeme joejkemem kroehkedh ööjeldihkien våårhkoesïjjeste, jalhts ij dagkeres bååktjehke hujnies tsiehkesne.

Aavosne aaj maahta vualan skejkiehtidh. Muvhtine almetjine lea vöörhkeme vueliemaahtoem, jïh dellie maahta aavoes damtesistie fahkestidh. Siebriebarkojne, gosse lea sjeltiem vuj jeatja tjåhkoem, dellie sïejhme noerh jïh geervealmetjh biejjien darjoemassi mænngan gaavnesjieh murriedidh. Aktem dagkeres tjåanghkanimmeste leam soetem govleme. Almetjedåehkien kraajeste dallah govloe, voeresi sommemen gaskesne tjoejem mij noeri skovhtjemem tjïrrehte – lïenes joej-

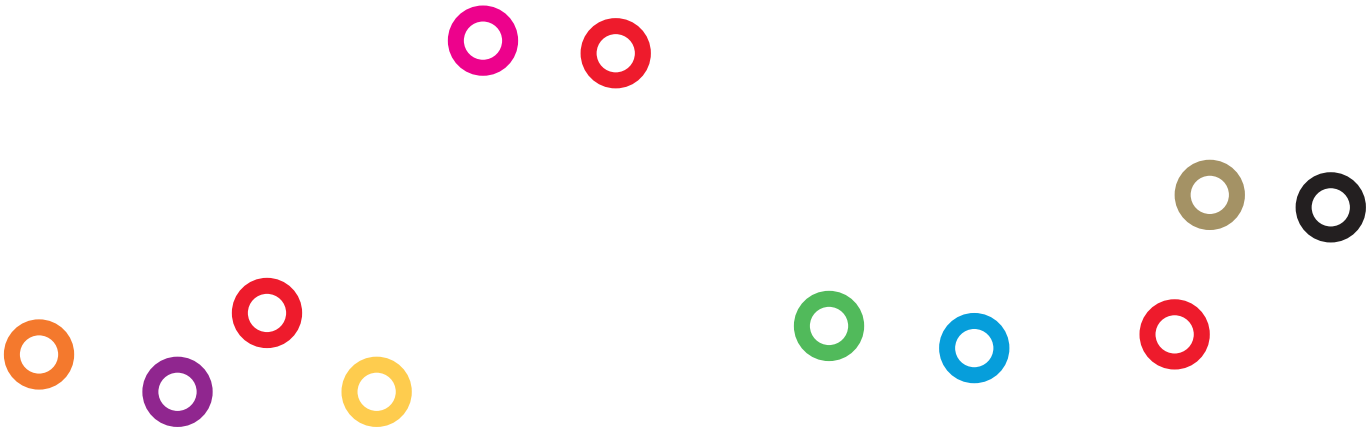

keme. Almetjh mah bïjre tjåadtjoeminie dam vueptiestieh. Eevre goh maam joem eevre orre govloeh. Lea voeres almetje mij joejkeste juktie lea aajhtseme göökte noerh sinsitniem gaavneme. Voeresen mïelesne mejjeles domtese, jïh åtna daate lea buerie ektiedimmiem sïjten jïh lahkoen jåerhkenæmman. Joejkeminie aavoem vuesehte, jïh noeride guaktajde daejrehte voeresboelven jaefiestimmiem åådtjeme.

Nimhtie joejkeme maahta vihties deahpadimmide jielemisnie veadtasovvedh, jïh maahta veadtajne årrodh almetji gaskem.

Jijnjh almetjh mannem gihtjeme: Gåessie dån eelkih joejkedh? Im annje maahteme moenedh mennie aejkiemïeresne. Mohte mænngan jïermestalleme dle måjhtajim aahka utni mannem eelhpedh dejnie: Datne lih joejkeminie goh reakasovvih, jïh aahtjedh joejkemine böötih!

Hævvi im maehtieh daam mujhtedh, mohte måjhtam vuelide mah tjidtjie utni laavlodh goh mijjem suvhtiehti. Jïh gosse daejtie vuelide ånnetji jeatja tsaapmemem bïejem, dellie vueptestem darhke joejkemen tjoejide maanabaelesne suvtiehtovvim.

Voeresbiejjine leam muvhten aejkien fierhten beajjetje nossemisnie tjöödtjestamme åtnam dovletji novtah tjoejh govlem. Joekoen jis aktem mov åemies laevide ussjelisijse båateme. Åhtsoes laeviej joejkemetjoejh dellie munnjien båetieh nov goh vaajtelieh ööjeldihkeste bïesedh. Dellie hov lea buerie damtesem.

Manne leam åådtjeme damtedh guktie jeatjabidie aaj aavosne sjidtieh gosse mijjen båeries joejkemh jealadehteme. Dan åvteste buerie bïevsterisnie joejkestem konsertetjiehtjeline, feastivaline, radijovesne jïh smaavebe almetjetjåahkosne. Man åvteste leam daam vaadtesem åådtjeme, jis ij leah veele dan sjïeken vïerhtine utnedh Noerhterijhki kultuvrebyjreskide vuesiehtidh mijjieh saemieh easkah nuepiem gaavneme guktie mijjen jïjtjedamtesem jïh identiteetem nænnoestidh mijjjen jïjtsh åålmehmusigken tjïrrh, joejkemem, jïh mijjen gïelen viehken? Jïh mijjen leah reaktah jïjtsh damtesidie åålmehtidh sealoen faamoj tjïrrh. Tjoeveribie lïeredh jïjtjeme dåhkasjibie jïh gaajhke mij lea mijjen.

Dellie easkah maahta vaajmoem jïh eskiem rihpestidh kraannas almetjide, boerehks- jïh bårrohksalmetjide. Dellie libie reaktam vitneme jieledh jïh mijjen minngieboelvh maehtieh elties vueliej nille lutnjiesovvedh jïh 2000 jaepide girtedh, orre aejkiej soejkesji buerie mïelesne.

Gustav Kappfjell / Gaebpien Gåsta (1913–1999)

Ij ov man jïjnje orreaejkiej tjiehpieslidteratuvrh åarjelsaemien gïelesne. Gaebpien Gåstan vaajesegærja 1987 bertesovvi, jih voesteges vaajesegærjam åarjelsaemien smaaregine. Gaebpien Gåsta lij Maajejaevresne årroeminie, jaevrien dunniebealesne gogka ij naan geajnoe, Loektesne vuj Maajenjuanesne eejhtegi gåetesne. Noere jïh geervebiejji båatsojne berki.

Jïjnjemes vaajesidie altese gærjesne *Gaaltije* saemiengïelesne tjaalasovveme, mohte muvhth daaroengïelesne aaj. Dagke nimhtie dorjeme ihke gaath jïjnjh åarjelsaemieh eah åådtjeme jïjtsh ietniengïelem lïeredh, jïh altese håhkoe daaroen vaajesigujmie lohkijidie eadtjaldovvedh dovne saemien baakojde lïeredh. Gaebpien Gåstan beagkoesommes vaajese åarjelsaemien raedtesne lea *Gaavalohke* mij lea vuelie aaj. Gåsta jïjtje dan vaajesen bïjre jeehti satne åarjelsaemien almetjidie krievvine gïehtjedi, jïh guvhkiehtæjja krievviem eevtjede rïektes otnjegem, tjåanghkan vuelkedh. Nils-Aslak Valkeapää skreejrehti Gåstan gærjam åålmehtidh. Dan åvteste utniejibie sjeahta göökte Ailoen vaajesidie, vuelien faamoes baakoj bïjre, utnedh meatan daebpene Gaebpien Gåstan teeksten ektine, gusnie åarjelsaemien aerpiemaahtoem, joejkemem, buerkeste. Valkeapää-vaajesidie leah altese minngemes vaajesegærjeste *Eanni, Eannážan,* 2001.

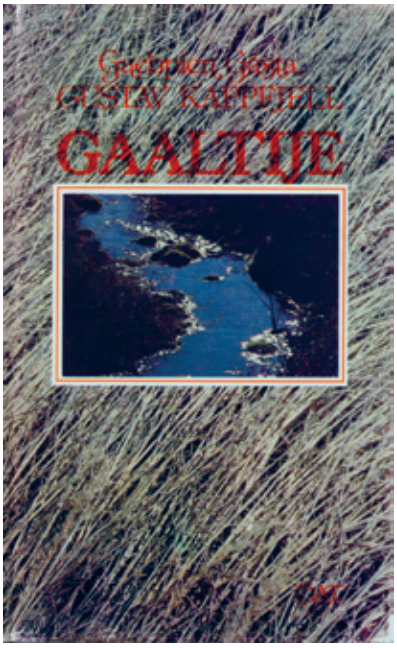

Kristoffer Sjulsson (1828–1908)

Joejkemen bïjre

”Joejkedh” – hov lea vuelieh laavlodh, dah leah laavlomh mah saemieh vaajestieh. Dah laavlomh leah almetji, juvri, vaeriej jïh jaevriej bïjre. Dagkarine laavlomisnie joejkije melodijen tjïrrh buerkeste guktie åtna naan almetje lea, vuj guktie naan aate lea, jïh aaj jïjtse damtesh dan almetjen muhteste, vuj mojhtesh mah leah gåaskoehtovveme gosse dallah naan almetjem vuj aatem måjhtije. Vuelieh hov leah iktegisth itjmies aajmojne lååvlesovveme. –Almetje guhte jïjnje joejkeste jïh tjööreste, dïhte hov bueriesjugnedamme”, akte saemienbaernie ikth jeehti. Daejtie vuelieh hov buektieh domtesh, gieriesvoete jïh soelkedimmie, aavoe, håhkoe jïh jaahkoe, måerie, aassjoestimmie jïh haadtoen-mïele, nïerredehteme, vaejvie jïh haerhpiesvoete. Melodije lea vihkielommes. Dïhte gaajhkem buerkeste. Baakoeh eah ov man vihkeles, sïejhme barre naan gille, dej gujmie jis aamhtesem daejrehte. Jïh tjoejem jis juvlehte juvlehten.
[-]
Onnohtje saemien (skovle)nïejte guhkiem tjahkasji joejkeminie fierhten iehkeden. Akte aajne baakoe sov vuelesne – vielle. Mohte daate baakoe satnem mujhtehte aehtjebem, tjidtjebem, åabpebh jïh onn-ohtje viellebadtje, mah leah guhkene vuelehks-laantesne bovtsigujmie. Daejtie mojhtesidie sov vueliem dïevhtieh, maaje tjaebpies jïh dïeves lij, jïh tjïelke govloe guktie jïjtse fuelhkiem åhtsa.
[-]
Goh naan saemie lij vueliem vaajestamme, jïh jis dellie vuelie dabrani sov byjreskisnie, die gujhth varki dah jeatjah aaj eelkin joejkestidh, guktie ektievueline sjïdti dennie dajvesne. Daennie dajvesne utnin dagkerh ektievuelieh hearraj, lientsien, muvhth saemiej, duvrien, snöölhken, bovtsen, bïenjen, gærhkoen, vaeriej jïh jaevriej bïjre.
[...]
Laavlodh – lea saalmah jïh laavlomh laavlodh. Saemieh hov leah dam lïereme skuvline jïh svïenskijste.
[...]
Sïejhme hov gåetesne soejmi soptsestalla, jis ij mij joekoen deahpadamme mestie åejjie dïeves guktie håålijes sjædta. Daamtaj orrijin soptsestidh jïh dle dïjrem joejkegåata, guktie soptsestalla joejkemen tjïrrh. Dellie joejkeste gogka vaadtseme dan biejjien, bovtsen bïjre, gïejh vuehteme vååksjemisnie, mejnie edtja jirreden barkedh jïh guktie båetije biejjide, deahpadimmieh jïh mojhtetjh ovtejte baelijste.

O.P. Petteron, svïenske lohkehtæjja, mij tjamki eadtjaldovvi etnologijeste, etnografijeste, filologijeste, botanihkeste, geologijeste j.j. Satne bïevnesh tjöönghki jïh saemien kultuvrem goerehtalli 1900-låhkoen aalkovisnie. Joekoen jïjnjem lïeri akte kaarreste, Kristoffer Sjulssone, guktie sov nommesne gærja åålmehtovvi *Kristoffer Sjulssons minnen – om vapstenlapparna i början af 1800-talet. Upptecknade af O.P. Pettersson* 1905. Daesnie hov libie veeljeme naan Sjulssonen lahtesidie joejkemen bïjre.

Nils-Aslak Valkeapää

Gærjeste *Eanni, Eannážan,* DAT 2001

(b. 44)

vuelie
mov Jupmelen tjoejenassh
novtah

nov dah leah

jïh manne
manne joejkem maam mov Jupmele muana

joejkem

jearsoes
joejkestem
jïh munnjien
lïegkes damtesem
gyjhteles
vuelehks

joejkedem

jalhts im jïjtje daejrieh

joejkem
aejverdem
voeledem

tovnajgujmie gïjhtestem
joejkemine
gïjhtem

(b. 45)

joejkem

joejkem
jalhts nov
jalhts veajkoej
såemies

govletje

joejkedem

munnjien

faamoes baakojde

vuelide

vueliem

baakojde

mesnie lea faamoe

1 Balvh tjååhpedieh
Balvh tjååhpedieh
tjuevjie, bïegke, værtoe
væhtjadahke
træjpoe!
Dle faahketji dle böövti, eevre sjeavohth
naastetjh klienjiedieh
eevre skearkedh
lea

2 Baajh dle oksem gængsjan årrodh
guktie gåatan
baahtsem
gosse
dov åelesne
daarpesjem
årrodh

3 Gåetesne,
soeve berkeste
riehpenen tjïrrh
Hijven veasoe
maanajbaeliem måjhtam,
aehtjie gon tjidtjine ektesne
Biejjieh varki nåhkieh,
biejjie goekeste,
hïevje bïegke
jïh
laadtetjh vijhtsierdieh
Dueljien nelnie gællesjem,
dållebealesne,
sjïjlide nastehtem,
dålle snjåajpelde
Krovhte rigkesne gævnjan,
bearkoeh leah doelteminie,
tjïrkes niesteste,
guktie buejtie raaktan vååjnoe våatjoeminie
Lyjnehke, njaelkie
Hijven barre åadtjodh årrodh,
naemhtie åadtjodh lïegkedidh
Dålle bækta
jïh
guhkene dubpene
dam
krievvien sjaasem
govlem
jïh
guktie
johke såaka

– dellie raeffiem dabtem.

Gaebpien Maja Læjsa / Maja Lisa Kappfjell

GAEBPIEN MAJA LÆJSA, Maajehjaevreste båata, Nordlaantesne. Åtna Maasteregraade åarjelsaemiengïelene, jïh lea Romssan universiteetesne barkeminie gïeleteknologijejarngesne. Muvhtene, jeahta, teknihke tjoeperijstie jïh grammatihkeste raaktan vïssjehtåvva. Dellie buerie baajedh åssjalommesh gïelen nille luajhtadidh. Eevre guktie Gaebpien Gåsta soptseste muvhtene lea buerie vuelien nille luajhtadidh, Maja Læjsa lea gaavneme soelkedimmie, aavoe jïh voejngehtimmiesijjie fuehpies aarkebiejjien – barre boedtetjem gaajhkem luejhtedh, vaajesi nille luajhtadidh.

De beste faktabøkene!
Böörеmes faaktagærjah!

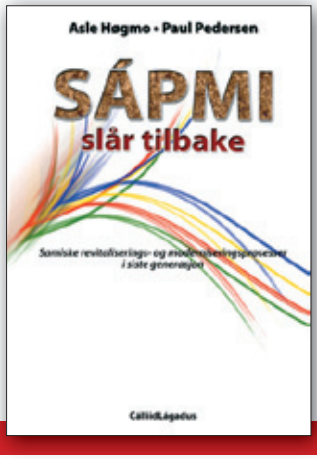

PAUL PEDERSEN –
ASLE HØGMO

SÁPMI slår tilbake

Innkjøpt av
Norsk kulturråd

ISBN: 978-82-8263-108-2
SIDER: 324
NOK 290,–

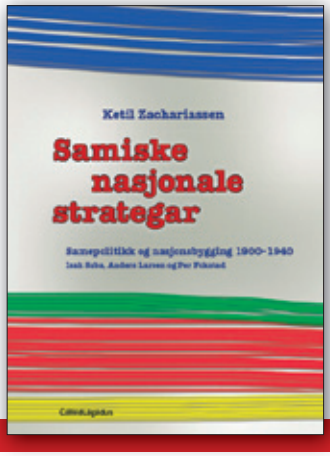

KETIL ZACHARIASSEN

Samiske nasjonale strategar

Innkjøpt av
Norsk kulturråd

ISBN: 978-82-8263-117-4
Sider: 368
NOK 300,–

ODD MATHIS HÆTTA

Samisk reindrift på Grønland

Med bidrag og bilder av
Isak Thomas Triumf.

ISBN: 978-82 8263-059-7
Sider: 144
NOK 200,–

Almmuhan Gironis 15.3. / Lansert i Kiruna 15.3.

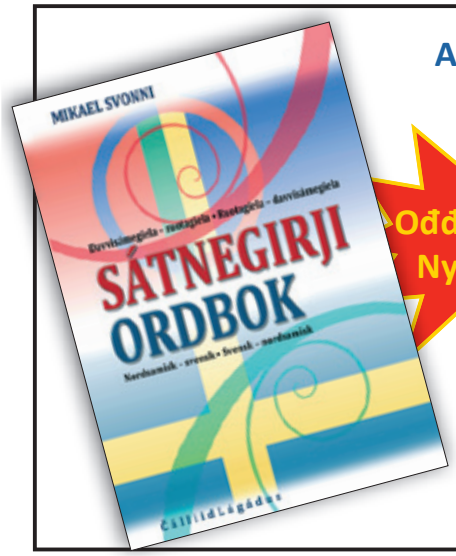

Ođđa girji
Ny bok

MIKAEL SVONNI
Davvisámegiela – ruoŧagiela.
Ruoŧagiela- davvisámegiela.

SÁTNEGIRJI – ORDBOK

Nordsamisk – svensk.
Svensk – nordsamisk.
ISBN: 978-82-8263-122-8
Sider: 405
NOK 400,– • SEK 490,–

TjaelijiBerteme TjállijAlmmudahka
CálliidLágádus
ForfatternesForlag AuthorsPublisher

www.lagadus.org

Harald Gaski

SAEMIEN

ÅARJELSAEMIENGÏELESE SJÏEHTESJAMME
ARTIGKELE MIJ LIJ SÁMIS 9. NUMMERISNIE

VIE*SSOM* LEA LUVLESAEMIEN-BAAKOE, mij tjuevtjede almetjen årrome, jieleme vuj aaj dovne filosofijen jollebe daltesisnie LEA/ÅRRODH. Noerhtesaemiengïelene hov mujhtehte baakoem *viesu*, gåetie gusnie lea årroeminie. Daate jis akte dïejvese hov gellienlaaketje sisvegh saemide buakta, jïh ihke gååvnese dovne luvle-, åarjel-, jïh noerhtesaemiengïeline, die man åvteste ibie vaeltieh dam baakoem akten ektiefilosofihke dïejvesine sjidtedh?

GOH MANNE 30-JAEPIEN gietjesne eelkim saemiengïelem lohkedh universiteetesne, die lij saemienfaagese åesiem, nov guktie annje lea, jeatjah saemiengïeli bïjre nov tjïerten lïeredh ahte guarkaji magkerh joekehtsh lin dej jeatjebi jïh jïjtse gïelen gaskem. Munnjien gujhth hævvi dovne luvle- jïh åarjelsaemien nov ammes, mohte tjïelke gujhth måjhtam dam *Anta Piraken* gærja JÅHTTEE SAAME VIESSUM (Johtetjesaemien veasome).

MIJJEN ÖÖHPEHTÆJJA HOV lij tjiehpies jïh smærrehke mijjem eadtjoestidh jïjnjebe goh barre peensume-åesiem lohkedh. Ihke daejriehti ahte Piraken jarkoestæjja, *Harald Grundström,* dennie sveerjengïeleldh jarkoestimmesne hov lij dillie dellie veeljeme muvhth boelhkh barre gervedh, juktie bajjehti dah lin ”for obskön att översättas” (ååpsen vesties jarkoestidh). Mijjieh studenth dellie hævvi ohtsedimh dejtie boelhkide sveerjengïelen jarkoestimmesne voestegh, jïh dellie skodtehtimh gaavnedh dah seamma boelhkide saemiengïelen gærjesne. Sæjroelåhkoeh idtjin lih seamma dej göökte gærjine, guktie dle såajhti mijjieh maaje jïjnjebe luvlesaemien lohkijimh goh limh daarpesjamme. Jih goh dellie easkah gaavnimh dejtie boelhkide mah lin Gundströmese dan vesties, dle mijjen mïelesne idtjin vïerrebe goh limh vaane govledh saemien SNOALLAN-aerpievuekine (sjålhkoen soptsestalleme). Mijjen ööhpehtæjja, *Juho Niillas (Nils Jernsletten),* earoe sutnjien, guhte lij aerviedamme bööremes pedagogihken vuekie studentide eadtjoestidh lohkehtidh, lij barre eevtjedh ”luhpehth” boelhkide gærjesne ohtsedidh.

DAELIE JOE GELLIELUHKIE jaepieh dan mænngan, jïh hov leam vihth aalkeme rontestalledh dan gærjan nommem, jïh dihte baakoe VIESSOM. Nov lea seamma baakoe goh noerhtesaemien baakoe VIESSU, mohte luvlesaemiengïelene voestesïereste tjuevtjede jieleme, jielemevuekie vuj bearkadimmie-tsiehkieh. Gosse luvlesaemie datnem gihtjie MÁKTES VIESOH?, dellie ij leah sån fonterdeminie guktie dov gåetie, mohte guktie jis gåarede. Seammalaakan lea åarjelsaemiej luvnie gosse gïhtjie GUKTIE VEASOEMINIE? (*Mo dus manná*?), mohte dennie readtesne dïhte baakose *veasoe* tjaekede dovne årromesijjie, bearkadimmie, jieledevuekie, jïh veasoe. Dan gietjien aelkiejim veele rontestalledh

VEASOME, VUJ SÁMI VIESSOM

dan viessum-en bïjre, jïh gaavnim ahte dïhte jis eevre sjeahta doen filosofijen dïejvesasse LEAHKIMII (veasome), dïhte mij daaroengïelen gohtje VÆREN, ahte lea.

DOEN LEAHKIMA DÏEJVESASSE tjaekede dovne jieledh, bearkadidh jïh årrodh – bearkadimmie jïh jieledevuekie. Im sïjhth bajjehtidh ahte LEAHKIN ij leah buerie saemien baakoe jïh filosofihke dïejvese, mohte gosse joe gååvnese baakoe man lea mahte seamma jïh aktelaaketje sisvegem golme saemien åejvie-smaaregine, man åvteste ibie galkh dam åtnose vaeltedh? Darhkan dïhte VIESSUN (veasome).

JOE LEAM AEREBI tjaaleme, na. *Sámis*-aejkietjaalegisnie, saemiengïelen dïejvesi bïjre mah lea aktelen gaajhkh saemien gïeline, nov goh duedtien jïh joejkemen muhteste. Jïh aaj eevtjeme dejtie baakojde åtnose vaeltedh, ihke veljiem gïelese buakta jïh aaj vïjrebe nuepieh rïhpeste teoretihke jïh praktihke baakoeevtiedæmman. Saemiengïelene daarpesjibie jïjnjebh dïejvesh, eeptseereme gosse galka jielemen teoretihke bielide guvviedidh jïh tjïelkestimmievuekieh eevtiedidh. Daamhtaj lååjkedibie baakoeh jeatjah veartenengïelijste, daamhtemes eenngeles- jïh teevetjegïelijste, mohte ij leah goh buerebe saemiengïeli gaskemsh baakoeh lååjkedh? Jïh nov aaj muvhth båeries saemien baakoeh dååhkesjadtedh orre tsiehkesne nuhtjedh, nov goh dihte baakoe GAALHPA (*skjold*), gåarede dam skylhtine utnedh, geajnoen-gaalhpa.

MAN ÅAJVOEH JIS limh utneme aktelen tjaelemevuekie, die dle baakoeh eah lih nov ammes damteme seamma magkarine smaaregine. Vïenhtem aelhkebe dellie aaj sjædteme baakoeh gïeligaskem lååjkedh. Guktie dellie luvliesaemien baakoe VIESSOM noerhtesaemiengïelene VIESSUN:ine sjædteme. Jïh dellie dovne luvle-, åarjel-, jïh noerhtesaemien studenth åadtjoejin daejredh ahte filosofijesne jïh teoretihke dïejveldimmesne dellie dïhte VIESSUN/VIESSOM/VEASOME seamma goh vg. hermeneutihken dïejvese SEIN (teevetjegïelen baakoe filosofihke suerkeste) – ÅRROME (*leahkin*)? Die lea gujhth eensi gïeleevtiedimmie dïhte – vuj nov?

ÅARJELSAEMIEN

VEASOE – årromesijjie, jieledevuekie, gåetie
VEASODH – jieledh, årrodh. Guktie datne veasoeminie? Guktie gåarede?

Luvlesaemien

VIESSO – jieleme, jielemetsiehkieh
VIESSOM – jieleme, jieledevuekie
VIESSOT – jieledh, årrodh. Guktie veasoeminie? Guktie gåarede?

Noerhtesaemien

VIESSU – gåetie, veasoe, årromesijjie
VIESSUN – årrome, veasastimmie (abstr.)

Inger Zachrisson

Inger Zachrisson. Govvie: Gun-Britt Aagård

Baakoeh faamohkåbpoe jiermeste

Populär Arkeologi nr 1/ 2013

Man åvteste nov nimhtie ahte Sveerjesne dan iemie "noerhterïjhki gïeli" bïjre, jïh "noerhterïjhki jaahkoen" bïjre soptsestidh – mohte dan jis båastoeh soptsestidh "saemien gïeli" vuj "saemien jaahkoen" bïjre. Ubmijen universiteetesne maahta "noerhtedajvi arkeologije" lohkedh – mohte Romssan universiteetesne jis "saemien arkeologije" lohkehtieh.

Muvhtene hov baakoe "norrön" synonyjmine nuhtjieh dam "noerhtedajvide", mohte dah gåabpatjahkh buerkiestieh "nordihke" , jïh joekoen dellie uvtenoerhteladtji gïelem buerkeste(gïehtjedh Svenska Akademiens ordbok, SAOB, gaskeviermesne). "Skandinaavihke" lea akte vielie synonyjme disse"nordihke", mij dagke vuesehte eenngelesgïeleste klaeriedamme.

Daelie jis arkeologh jïjnjebh væhtah gaavnedeminie mah vuesiehtieh saemieh guhkene vuelnene Gaske-Sveerjesne jïh Nöörjen åarjelisnie orreme ruevtieaejkien raajeste joe, jïh dah jis gierkieaejkien vïjrijealmetji minngieboelvh. Sïejhme hov leah barre "vïjrijekultuvren" væhtine gohtjedovveme – jalhts nov eevre seamma vååjnoeh goh Noerhteskandinaavijen "saemien" væhtah.

Staaten histovrihke museeume Stuehkesne 2001 vuesiehtimmiem rïhpestin man nomme Vikingar, jïh desnie jis göökte monterh saemien daeverigujmie. Mohte dan mænngan hov vååjnoe baakoe "saemieh" monteretjaalegine molseme dejnie "almetjh noerhtene" vuj "vijrijealmetjh", jïh baakoe "saemien" lea "noerhteladtjine" sjædteme. Guessieh hov aerviedieh ahte lea "nordihke". Nimhtie hov såajhta saemieh eah vååjnoes, jïh saemien histovrije gïerve aamhtesine sjædta. Hævvi ij gåaredh "saemieh" jïh "saemien" nimhtie geervedh. Jïh dah jis "almetjh noerhtene" hov lea ektiedïejvese mij dijpie jïjnjebe goh 30 almetjedåehkie barre Rassjan bealesne.

Ironihke dellie badth mujhtiehtidh ahte viktingetïjjesne utnin saemieh faamoes guejmieh. Vedtin staatuse jïh ekonomijese vihkeles. Noerhtedajvi gånkaj jïh stoerreålmaj beetnehgæstoeh dïeves sjïdtin ihke saemijste dueljieh, råhhah åesiestin. Ruevtieaejkien jupmelh, gånkah jïh stoerreålmah, nov goh aesah, Ynglingarna, Lade-jaarlide, jïh Orkney-jaarlide, hov lin mytihke "paarren" minnieboelvh, dam akte saemien jïh mubpie nordihke veartanistie.

Rovmere Tacitus jaepien 98 tjeeli dej göökte noerhtemes almetjidåehkiej bïjre, suiones, svienskh jïh fenni, saemieh, mij lea latijne uvtenordihke baakoste finnar. Dohte baakoe jïh skridfinnar nuhtjin voestes stoerretjuetie jaepide. Germaanske kraannaj tjirrh maaje åehpies dïejvesine sjïdtin lohkijes almetjidie dovne latijne jïh greeken gïeline. "Saemieh" lea almetji jïjtse nomme, mij lea vihtiestamme 12–1300-låhkoste, bene båarasåbpoe lea. 1200-låhkoej raajeste gaavnijibie "lappar" muvhtine tjaalegisnie, luvlie-noerhtedajvi gïeleste. Saemieh gååvnesin Atlaanteremeareste duvvene jïh eevre Ladoga raajan luvlene. Mohte idtjin tjaaleldh gïele utnieh, ij jïjtse staatefaamoe guedtieminie gænnah.

Man åvteste annje nimhtie saemieh eah galkh vååjnedh? Bïllijieh bieliem veeljedh? Reaktah-tjirrehtimmieh saemiej vööste – ihke dovletji aerpielaanth nuhtjedieh. Skåejjie-rååjvarimmieh, eatnemekroehkedimmie, bïegkenjuvvie jïh ovjuvrh leah båatsoem aejhtieminie.

Aajne vuekie dam staeriedidh: buerebe ööhpehtimmie mijjen iemiealmetji saemiej bïjre – skuvlesne joe!

Lena Kappfjell

VÁCLAV MAREK 1908–1994
– Såvsoevuemien årroje tjekkoslovakijste

Tjekkihke dotkije Václav Marek utni barre dam aktem åejvieulmiem sov barkosne – saemiej tsiehkide bueriedidh. Idtjin almetjh dej beeli seatedh lohkedh vuj lïeredh saemiej bïjre, guktie idtji beagkoes sjïdtieh sov dotkemebarkoen åvteste, jïh jïjnjemes sov tjaalegidie ij leah annje berteme. Dellie hævvi gïele lea dåeriesmoerem. Jalhts nov hinni dovne daaroen- jïh saemiengïelem lïeredh, altese dotkemegïele lea tjekkihke. Mohte aktem gærjam lea daaroengïelene tjaaleme, *Samene i Susendalen,* 1992. Jih desnie veele buerkeste vuemien jïh almetji histovrijem. Jalhts ij naan stoerre nommem dotkemebyjreskine sjïdti, dellie lea maaje stuerebe nommem åarjelsaemiej gaskesne, jïh joekoen Byrkijisnie gusnie almetjh annje Marekem mujhtieh.

Ij leah aelhkie buejhkiehtidh mestie satne eadtjaldovvi, mohte såajhti nov 15 jaepieh Såvsoevuemesne årrodh. Jïh tjoevere kanne sov jïjtse histovrijem gïehtjedidh vostegh – guktie jis haajhpani åarjelsaemien daajvide?
Göökte garre deahpadimmieh Mareken maana- jih noerebaelesne hov satnem dijpi. Voestegh eejhtegidie jaamin, juktie satne tjoevere fassedidh nuerebe åabpetje guaktah bïepmehtidh. Tjoevere barkoem ohtsedidh, jïh skovlem slïejhtedh. Barkosne hov aktem gïetem dassa, ovlæhkosne – jïh dan mænngan lea gïerve barkoem lïhke byjreskisnie åadtjodh. Dellie vualka, gaajhkem laahpa. Smaave pensjovnem åådtje tjekkihke reerenistie, jïh aaj ovmessie barkoe åådtje, guktie bearkede sov fealadimmesne. Hov lea vihkeles sutnjien, dovne jïjtsasse jïh mubpide vuesiehtidh, ahte ij leah eajtoeh barkije jalhts lea gïeth-bielien. Almetjh Byrkijisnie hov jïehtieh sov bïjre ahte; lij veaksehkåbpoe jïh sleejesåbpoe gaajhkh jeatjah kaarrijste. Noere baernieh hov govlin sov bïjre, jïh provhkin sov gåajkoe haestedh gaahtjedimmien gæmhpodh – Mareke iktesth vitni.Dovne Lars Monsene lea govleme jïh tjaaleme dan maavvege tjekkeren bïjre, *90 dager på loffen i Børgefjell* 1995. Gam kaarrh hov annje mujhtiejin Marekem, ihke dan tjiehpies gierhkieh vïjredh.

Kanne lea nïmhtie, ahte gïeth-bielien ålmaj joekoen vööjni man garre jieleme lij vaerien almetjide. Saemiej jielemetsiehkieh mujhtehti sov jïjtse baaverdimmiem. Lohkijes almetje hov lij, jïh sïjhti tjaelemen tjïrrh sov voelpide viehkiehtidh. Václav Mareken barkoe lea vihkeles våaromem orreme gosse saemiej reaktah vihtiestamme. Gærjam Såvsoen saemiej bïjre lea vihnesjimmiem orreme daan mubpie saemieraktahmoenehtsen (SRU II) juvnehtimmesne. Juktie buerkeste guktie saemieh leah laantem nuhtjeme histovrijen tjïrrh. Jïh kanne dellie easkah, akten biejjien, Mareken aajkoe jïh håhkoe illie – ahte vielle Staate tjoevere sov voelpide goltelidh jïh seatadidh.

Sjeltie Måelkesne, ruffien 1.b. 1934. Åelkiesbealeste Liss-Britta Sjurdsen Vardofjell, Gunhild O. Børgefjell jïh Tomas Daniel Nilsen Skott. Gunhild Børgefjell hov lij aktem Mareken åejviebïevnedæjjide.

Giesie-jïjjem

Gosse daate biejjie
nåhka
jïjje-goetskine
sjïdtem

daestie varki
haalenem

haalahtalleminie
mueresne tjoejeminie
aaj snjïjrem

Nyjsenæjjah åarjelsaemien dajvesne lean. Lyjhkoen ålkene årrodh. Gosse håjnan, ålkene minnien! Gosse aavosne, ålkene minnien!

Aina Bye guvvede. Guvviejgujmie 25 jaepieh barkeme. Baahke vaajmojne vuartesje jïh guvvede. Gellie guvvie-vuesiehtimmieh buakteme. Sov geelline ektine bovtsigujmie aaj barkeminie, Låarhten sïjtesne.

Anne-Grethe Leine Bientie jïermegs almetje. Lyjhkoe tjaeledh gosse ussjedalleminie. Dellie tjihtesh amma sjidtieh. Gellie dejstie skåajjeste jïh vaereste soptsestieh. Anne-Grethe aaj gærjam tjaaleme: **Vadtese – saernie Kristusen bïjre** (2008).

Veelkes vuelie

dellie löödtjie
sjaavede
tjuatsa
sjaavede
tjuatsa
sjaavede

veelkes vuelie
sjeavohts vuelie
eevre goh tjuatsa
tjoejh domtoeh
sjeavohts vuelie
veelkes vuelie

sjaavede
liegkedh
sjaavede
liegkedh
sjaavede
löödtjeminie hov

Tjaktjen 2013 månnoeh gærjam buektien:

– *vaadtsahtallem ussjedallem* –
LENGSELEN ER ET FØLEHORN

– *jeg går og går, alt mens jeg tenker* –
MEJTIE SÅN SJÆDTA?

Gærjesne guvvieh jïh tjihtesh, dovne daaroen jïh åarjelsaemien gïelesne. Dååjrehtsh sijhtien almetjidie vuesiehtidh.

Maahta tjihtesidie lohkedh jïh guvvide vuartasjidh, jïh ussjedidh: ålkene hijven årrodh. Jïh maahta jïermestalledh: baakoeh jïh guvvieh vaajesh jieleden bïjre saarnoeh.

Tjihtesh **Anne-Grethe Leine Bientie** ag.leine@bientie.org
Guvvieh **Aina Bye**
www.ai-naturfoto.no

Inga Marja Steinfjell

Rööpses edtja guedtedh

”Viskes klaerie bahhan klaerie, dannasinie åarjelsaemieh ih utnieh viskes klaeriem gaptesne” mov skuvlevoelpe jeahta gosse tjahkasjibie vytnesjeminie. Libie 12–13 jaepien båeries jïh voestes aejkien manne gåessie govlem bahhan bïjre Åarjel-Saepmesne. Noerhtine gosse jïjnjh læstadianerh utnebe, desnie jïjnjem bahhan bïjre govleme, bene idtjim gåessie govleme bahha klaerijste praajjedh!

Gosse vytnesjibie lohkehtæjja jeahta dah kroessh mijjen boengeskuvmine ih goh kristelassh kroessh, bene dah guvviedieh biejjiem. Seammalaakan goh biejjie gaskoe mijjen gievrine.

Hemmede bielien. Mov elmie beenghkelin tjåanghkan. Åarjene tuhtjieh klaerieh meehtin bahhine årrodh, bene seamma tïjjen soptsestieh dejpeli jaahkoen bïjre. Noerhtene ih maam jïehtieh dejpeli jaahkoen bïjre, bene tuhtjieh seamma sahth magkerem klaeriem maehtieh saemien duedtesne nuhtjedh! Ih aelhkie guarkedh.

GOH MAANA

Gosse tjuara mij joem guarkedh dellie gihtjie dejtie mah vïenhth maehtieh vaestiedidh. Vöölkim aahkan gåajkoe. Ih ajve don viskes klaerien gaavhtan, bene lim vueptiestamme guktie dah jeatjah bieliesjædteme nïejtetjh utnin göökte lastoeh gaptesne. Gaptah mah munnjien soptsestieh dah joe skylleme, jalhts dah nöörebe manneste. Manne aaj sïjhtim vååjnedh goh dah stoerre nïejth. Ij amma ajve dom kruana lastoem utnedh. Tuhtjim jïjtje manne vööjnim goh maana jalhts nov manne sagke guhkebe jïh stuerebe dejstie jeatja nïejtijste. Maana lim, jalhts idtjim jïjtje im dam dellie guarkah.

Aahka idtji sïjhth maam gænnah jiehtedh. Ih dom rööpsesen jallh dom viskesen bïjre. Sjeavods lij.

– Dah jeatjah gujhth eerpeme gåptoem, jallh lööneme, dannasinie dah sån utnieh göökte lastoeh jalhts eah annje skylleme.

– Bene doh jeatjah nïejtetjh mah utnieh ajve aktem lastoem, dah utnieh *rööpsesem*. Dïhte sagke tjaebpebe,

Guvvie lea Noerhte-Trøndelaagen fylhketjïelten viermiesæjroste.

aahka! Rööpsesem gujhth vuajna plaavem vööste. Kruanam ih vuejnieh!
Dïhte noerhte-nïejte mov sisnie tuhtji vihkeles tjaebpies aaj årrodh. Dïhte rööpses lastoe lij tjaebpebe.

RÖÖPSES NYJSENÄJJAN KLAERIE

Månnoeh digkiedin. Manne bagkoeh. Dïhte aaj.. Aahka tuhtji manne edtjim vuertedh goske edtjim skylledh. Manne tuhtjim ov man guhkie vuertedh. Im daejrieh guktie sjïdti, bene mïnngemes aahka mosni. Dïhte provhki saemiestidh munnjien juktie mannem ööhpehtidh. Daan aejkien aahka gïelem bijjiedi jïh sveerjen gïelem soptsesti: rött är kvinnans färg!
Dïhte vuartasji raakte mov tjelmide jïh gihtji:
– Datne verteme?
Rååpsedim.
– Ijje, vaestiedim.
– Dellie ih edtjh datne rööpsesem voedtegisnie jallh lastosne guedtedh. Daam mov aahka dov maadter-aahka Meerhke Stinnerbom soptsesti. Numhtie mijjen fuelhkesne. Åvtelen goh saemieh gærhkosne råakin jïh eelkin skylledh, dellie lij numhtie. Edtja vaarjojne vuejnedh guhte lea, man båeries lea jïh mij lea. Eah galkh daarpesjidh gihtjedh.
– Tuhtjh edtjebe målsodh lastoem gosse datne voestes aejkien verteme? Aahka gihtji.

Lim aahkam nïerhkelamme. Manne utnijem naan raajesem båastolen vadteme. Guarhkajim. Idtjim maehtieh rööpsesem guedtedh annje. Bene rööpsesem tjoevere guedtedh. Nyjsenæjjan klaeriem guadta. Dïhte hov vöölemes klaerie gosse pruvreste. Dah gïeh åemie aahkeme råakeme dah gujhth goerkesieh mannasinie dïhte maam aahka jeehti saatnan sjïdti jïh man vihkeles munnjien. Aahka Jesuse jïh jupmielasse jeehki. Fïerhten biejjien gærjesne lohki. Idtji goh soptsesh gïevri vij dejpeli jaahkoen bïjre. Læjhkan,jalhts nov golme hearrah sov kraevieldæmman böötin dellie mov gyhtjelassh sutjien aajmone.

Minngemes idtji utnieh naan jeatjah argumenth guktie manne guarkajim. Mov mïelen mietie tjoeri soptsestidh mannasinie sutnjien dan vihkeles manne idtjim åadtjoeh rööpsesem guedtedh. Barre ihke sov åemie aahka numhtie bïhkedamme. Maam aahka jeahta, daam gujhth goltele?

Såemies jaepien mænngan guarkajim aahka meehti jïh deejri jïjnjem maam idtji sïjhti soptsestidh. Bahhan jïh biejjien klaeriej bïjre. Guktie meehtin almetjh dam dan joekehthlaakan guarkedh? Mannasinie mijjen lïhke fuelhkie guedtieh viskesem, bene ibie mijjieh? Utnin dïhte dejpeli jaahkoe dïedtem dejnie?

Daelie gujhth daajram, jis idtjim dan nåalan orreme, dellie aahka dagke ledtje soptsestamme guktie bist lea. Dagke bïhkedasse gååvnese mij aahka idtji sïjhth bæjkoehtidh. Tjeakoes, dejpeieladtje bihkedimmie.
Manne aaj sïjhtim viskes dieriem gåptose. Joekoen tjaebpies!
– Dah lin jïh leah garmeres almetjh, idtjin dah praajjedh jïh goltelh gosse doh hearrah jeehtin edtjijimh orrijidh biejjiem heevehtidh. Ij amma dïhte bahhan klaerie. Dïhte hov buerie biejjien klaerie...

Domtim goh manne vytneme. Aahka jeehti maam usssjedi, ih maam tuhtji byöri jiehtedh. Aahka soptsesti jïjnjem dan mænngan, bene tuhtjem daelie minngelen, dah klaerieh jis sjïdtin bene vihkielåbpoe dannasinie dej baaktoe åvtese bööti göökte vaestiedassh. Maam dle voesteges iereste jeehtin, jïh dïhte mubpie tjeakoes vaestiedasse.

Aahka jeeli barre golme jaepieh vielie. Minngemes aejkien gosse soptsestallimen dellie månnoeh gåabpatjahkh deejrimen hov lij minngemes aejkien månnoeh gaavnedamme.
– Govlh amma, båetien aejkien gaptam gååre, dellie edtjh viskes dieriem bïejedh. Datne aaj nænnoes almetje. Ij båajhtoeh biejjiem heevehtidh.

Aahka sealadi jïh manne lim annje bajhketjovke. Tuhtjim dïhte daan varki vöölki. Idtjim hinnieh gaajhkem lïeredh, gihtjedh. Manne lïerim maam idtjim jaahkeme jis govleme jeatjah almetjistie. Åemie-aahka lij jïjtse aahkeben luvnie, mov maadteraahka Meerhkine sov minngemes jaepiej. Desnie lïeri maam meehti.

Dan mænngan hov leam aaj guarkeme gellien aejkien naemhtie. Dah geerve almetjh utnieh vaestiedimmieh mah eah vedtieh gænnah. Nimhtie aaj aerpievierhtien daalhkesigujmie aaj. Easkah jis ij jeatja viehkie gååvnesh, dellie mov fuelhkie jiehtieh guktie dåemiedidh.
Im leah daam tjaaleme dejtie jeatjide soptsestidh guktie dah edtjieh gåårvedidh jallh vaarjojde gåarodh. Tjaalam ihke gellien aejkien åajaldibie man jïjnjeh mijjen båeries almetjh eah soptsesth. Maam dah tuhtjieh bööremes baajedh årrodh. Gosse ih sjïehth orre aajkan.

Leam gåarome såemies gåptoeh dan mænngan åemieaahka jeehti manne nænnoes almetjinie sjædteme... Daelie badth leam dïhte nænnoes almetje mij aahka vïenhti manne edtjim sjïdtedh.

Guarkam mannasinie maanah jïh geervealmetjeh eah gåårvedh seammalaakan. Dah vaarjelieh almetjidie. Sjeavods gïeline soptsestieh maam tjuara daejredh mubpien bïjre.

Lena Kappfjell

Ij barre nåake, ij barre buerie...

Daaroengïelene lea dïejvese, jïh eenngelesgïelen aaj, mejnie maahta moenedidh ahte ij gåaredh gåabpatjahkide bielide gïehtjedidh vuj åeliedidh, barre aktem vuj mubpiem ”either/or” vuj ”enten/eller”. Daate lea meanoem mah jïjnjebh iemiealmetjidotkijh bajjehtieh jillieveartenen logihken våaroemistie båata, *dikotomijine* dïerhkestidh. Akten teovrijen laahtese lea *faelskies vuj saetnies*, daate hov lea aktem åajvievuajnoem mij lea guhkiem vihties orreme akademijesne, juktie universiteeten voestegesjaepien filosofijelohkemisnie learohkh joe nimhtie lïereme byjreskem jïh veartenem *dikotomijesne* vierhtiedidh.

Darhkan ij leah barre jollebe ööhpehtimmesne almetjh leerieh nimhtie ussjedidh, siebredahken gaajhkine daltesinie jïh politihkesne aaj daamtaj govlijibie nimhtie soptsestehtieh. Akte åehpies vuesiehtimmie hov lea USAen presideente guhte bajjehti mænngan dïhte stoerre terroristeïrhkelimmie, 9/11, ahte gaajhkh jeatjah laanth lin USAen vööste vuj mieltie. Jïh nimhtie tjihtedin jeatjabidie bieliem veeljedh dennie ”orre” terrovredåarosne. Dagkarinie soptsestimmievuekine maahta jeatjah almetjh dïjpedh, guktie eah vuejnieh dagke lea gåalmedem nuepiem aaj, gåerede nöytraaline årrodh.

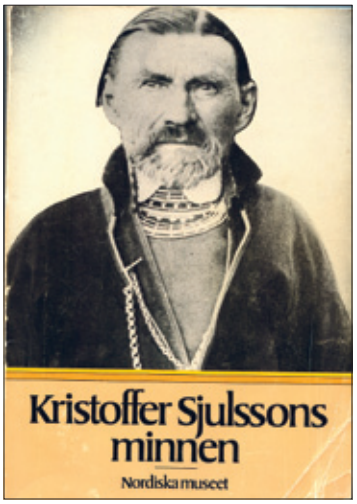

Lahtese daaletji faavroesvoeten ideaalide; dovletji saemieh utnijin tjaebpies jïh faavroes dah jorpehke haemieh, juktie faavroes nïejte aaj galka jorpehke ååredæjjam utnedh, Sjulssone jeahta. Daate hov lea aaj meanoem mij jïjnjebh dotkijh leah vueptiestamme arktihke iemiealmetji gaskemsh. Jïh ij leah ov man rovneges gænnah, vuj geerve aerviedidh ahte jorpehke repmine hov buerebe gïertedh arktihke daelvien jïh baajkoen.

Tjaebpies vuj rupmies...

Mohte jïjnjebinie sïentesne ij leah gïdtjh nov aelhkie goh barre bæjkoehtidh nöytraale vuajnoem åtnah. Nov aaj libie vaane dikotomijine gïehtjedidh dan jïjnjem mijjen byjreskisnie. Nov goh mij lea tjaebpies, vuj aaj vesties. Mij lea buerie jïh mij lea nåake.

Åarjelsaemien gïelesne ij leah naan dovletje dïejvese mejnie maahta jiehtedh ahte maam akth ij leah jeatja goh barre aktelaaketje ((bielieöörneme konjunksjovne, daaroengïelen *enten*(-eller), jïh eenngelesgïelen *either*(-or), daej gïeli vuekie veartenem guektienhaaran joekedidh (dikotomijine)). Saemien hov maahta gelline vuekine ovmesevoeth jïh joekehtsh tjïertestidh. Vååjnoe dovletji saemieh eah leah veartenem nimhtie guektienhaaran joekedamme nov goh mijjen kraannas kultuvrene, dam gujhth vuajna gïelen veljeste, jïh saemiengïelen gaajhkh tjïertestimmie-nuepijste[1]. Saemieh hov lea byjreskem gïehtjedamme jïh vierhtiedamme (goh gaajhkh jeatjah almetjh), mohte dohte *akte* lea dagke jeatja, jalhts aaj jïjnjebe goh barre *mubpijste* gåarhmolen. Nov guktie Kristoffer Sjulssone lea buerkiestamme – maa guktie saemieh eatnemem, almetjh jïh juvrh gïehtjedieh – dellie ryöknede gaajhkem mij lea tjaebpies: mij lea tjaebpies daajve saaman, guktie jis faavroes nïejte vååjnoe, tjaebpies aath hov lea dah mah leah jorpehke j.n.v. (Bäckman/Kjellström 1979). Tjïelke gujhth vuajna daehtie teeksteste guktie etnograafe, Petterssone, lea båeries aajjam stilleme vaestiedidh, naa mij lea *tjaebpies* jïh mij lea *vesties*, mij lea *buerie* jïh mij *nåake*, mij lea *njaelkies* jïh mij *ovnaelies* (dikotomihke ussjelivuekien kultuvreste), dellie darhkan "båastoebielesne" såajhta ryöknedh dïhte mij *ij leah* buerie, njaelkies jïh tjaebpies. Juktie gosse tjaebpies aate lea jorpehke, dellie vesties aate hov dïhte mij bortege lea.[2] Ij sån daate vihteste ov man jïjnje dan bïjre; mah mij lea saemide vesties, nåake jnv. – mohte vuesehte aktem vihkeles bieliem saemiej estetihke vuajnose, ahte praktihke bielie hov lea dej beelijste stoerre åesiem gosse vierhtiedidh mij lea tjaebpies jïh buerie.

Gåabpetje? – Gåabpatjahkh!

Åehpies lidteratuvredotkije Amerijhkan iemiealmetji muhteste, Arnold Krupat, hov lea aktem dotkijem guhte lea gellien aejkien tjuvtjiedamme mah guktie jïjnjebine iemiealmetji kultuvrine vååjnoe goh dïhte *gåabpatjahkh*-ussjelivuekie lea tjarkebe jïh sïejhmebe goh dohte "jillieveartenen" *akten-, vuj mubpien-*

1 Vuj guktie Konrad Nielsen, professovre saemien gïeline, dan hijven tjïerteste: Det lappiske språks spesialiseringstendens grenser til det subtile på de områder som er deres egne. (1947)

2 Lahtese daaletji faavroesvoeten ideaalide; dovletji saemieh utnijin tjaebpies jïh faavroes dah jorpehke haemieh, juktie *faavroes* nïejte aaj galka jorpehke ååredæjjam utnedh, Sjulssone jeahta. Daate hov lea aaj meanoem mij jïjnjebh dotkijh leah vueptiestamme arktihke iemiealmetji gaskemsh. Jïh ij leah ov man rovneges gænnah, vuj geerve aerviedidh ahte jorpehke repmine hov buerebe gïertedh arktihke daelvien jïh baajkoen.

meanoe (Krupat 1992, 2002). Nov lea gujhth nimhtie dagkarine kultuvresne, gusnie aerpiemaahtoe (almetjei dååjrehtsh, maahtoe jïh daajroe) annje lea akten boelven gietjeste barre njalmeldh orreme. Mijjien aajjah, aahkah, jïh kaanne tjidtjieh, aehtjieh idtjin lïerh tjaeledh jïh lohkedh. Åarjelsaemien gïele hov lij guhkiem barre joekoen kultuvrelle konteekstine nåhtadamme. Guktie dellie maehtiejibie bajjehtidh ahte saemieh leah eevre daan raajan soeth, heamtuvrh, joejkemh, vuelieh jïh soptsestimmieh vijriebasse saahteme aerpiemaahtoen vuekine. Jïh ibie bajjehth mijjien soeth leah fiksjovne vuj histovrije, eah barre heamtuvrh vuj bene saetnies gænnah, mohte kanne jïjnjebine daltesne leah gåabpatjahkh. Noerhtesaemieh gïdtjh guhkebe jïjtsh gïelem evtiedamme – minngemes vijhteluhkie jaepiej tjirrh –guktie siebredahken gaajhkine sïentesne, byjjehks administrasjovnesne, tjïeltesne, bovresne jïh dovne akademijesne govloe saemiestieh. Åarjelsaemiej lea stoerre aerpiegaeriem dovne gïelen jïh kultuvren muhteste. Dagke nov aaj buerie ahte ibie annje hinneme gïelem sjïehtesjidh stoerresiebredahken gaajhkide tjåhkoetjïehtjelidie, juktie dellie annje lea nuepie gïelen veeljiem seatadidh dennie provsessine, jïh kultuvren ussjelivuekie jarkoestimmiebarkosne mujhtedh. Ij barre ammes gïelemaallen mietie skodtedh ihke dan fuehpesne libie (bene naan aejkien gujhth dam aaj tjoevere, praktihke gïelebarkoe daamtaj aejkiemieriej gaavhtan fuehpiebarkojne sjædta.) Mijjen maadter-aahkah, -aajjah leah gellietjuetien jaepiej tjirrh veeljie gïelem eevtiedamme mejnie gåerede eatnemen, jïh almetji jielemen ovmesevoeth joekoen tjïertestidh – ij barre lustestallemen gaavhtan (- njaalmeldh kultuvresne bene daerpies orreme radtjoeslaakan joekoen buerkiestidh.) Gulliegïeline gohtjijibie – jïh dejbeeli vierhtiedimmesne *gåabpatjahkh* praktihke jïh tjaebpies.

Lidteratuvrh

Bäckman, Louise (red.) Rolf Kjellström 1979: *Kristoffer Sjulssons minnen – Om vapstenlapparna i början af 1800-talet – Upptecknade af O.P.Pettersson.* Acta Lapponica 20. Nordiska Museet.

Krupat, Arnold 1992: *Ethnocriticism: ethnography, history, literature.* University of California Press. Oxford, England.

Krupat, Arnold 2002: *Red matters: Native American studies.* University of Pennsylvania Press. Philadelphia, Pennsylvania.

Nielsen, Konrad 1947: ”Utslag av lappisk spesialiseringstendens”. Lapponica. Studia Septentrionalia III. Aschehoug, Oslo.

BÅERIES GUVVIEH ÅARJELSAEMIEN DAJVIJSTE

SJELTIE MAAJEHJAEVRESNE 1930-LÅHKOSNE

1. Nils Johan Kappfjell 2. Nils P.Dunfjell 3. NN 4. Paula Granefjell 5. Nanny Kappfjell 6. Emelie Sofie Jåma 7. Inger Jåma 8. Jakob Steinfjell 9. Brynhild Toven 10. Peder M. Nordfjell 11. Nicolaus Flåttefjell 12. Gustav Kappfjell 13. Peder I. Jåma 14. Anselm Jåma 15. Aksel Toven 16. Nilsine Flåttefjell 17. Ole O. Steinfjell 18. Oskar Jåma 19. John O. Steinfjell 20. Ovnohkens

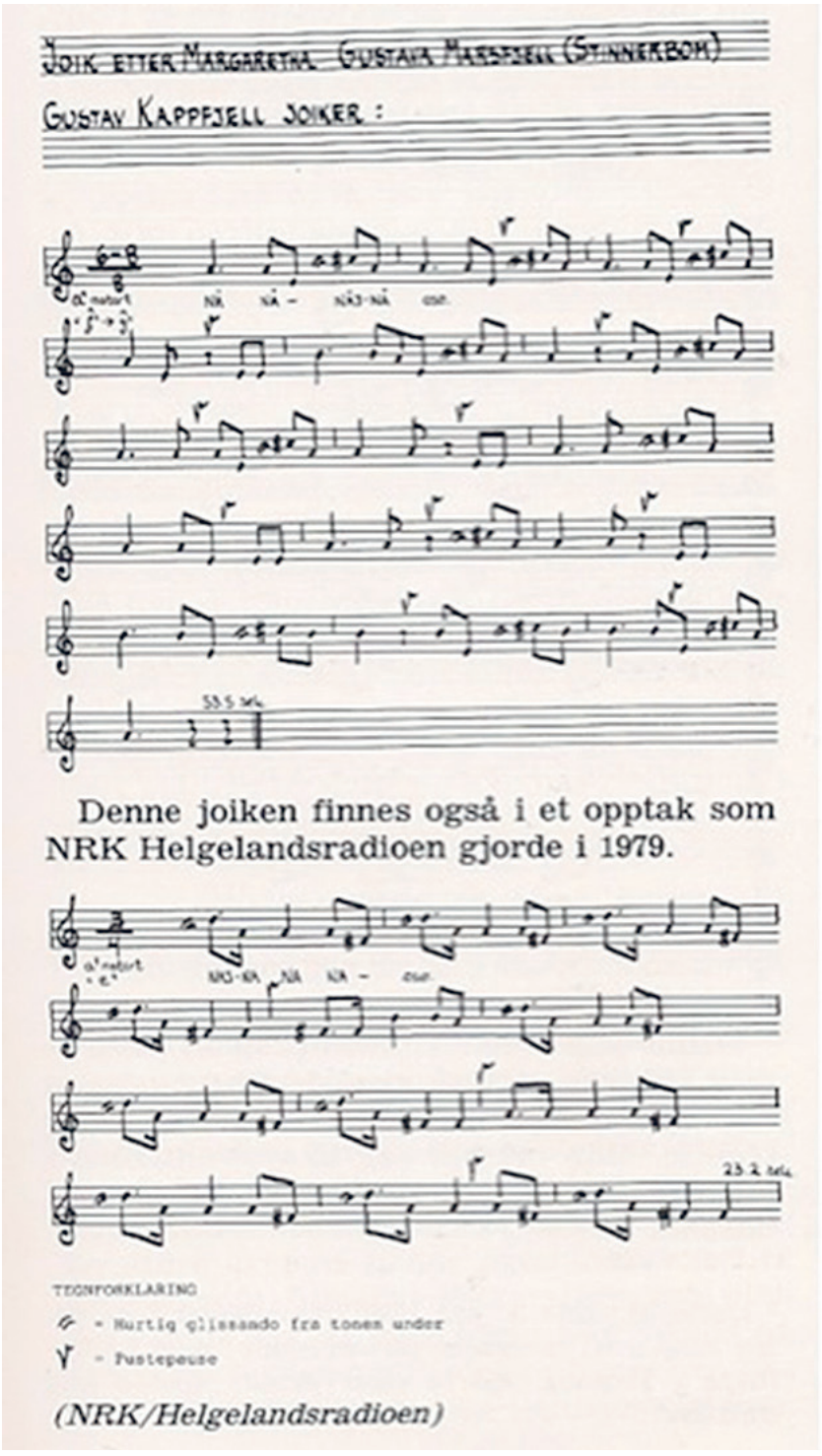

VUELIE. GAEBPIEN GÅSTA

SJELTIE MAAJEHJAEVRESNE MINNGEMES LEHKIEN 1940-LÅHKOSNE
Gårroeh bieleste Ellen Dærga, Anna Dærga, Sanna Jonassen, Anna Dunfjeld jïh böösebadtje Leif Dunfjeld.

PROVRESEN SAEMIEN NYJSENÆJJASIEBRIEN LIEHTSEGH, mah aaj tseegkin voesteges saemientjåhkoe Tråendtesne 1917. Duekesne: Lisa Barrock, Brita Brantfjeld, Sofie Mathiasen, Malla Vesterfjeld jïh Kristine Stinnerbom. Tjahkan: Elsa Laula Renberg, Ellen Lie, Ellen Olsen jïh Gunhild Granefjeld. Åvtesne: Anna Andersen jïh Maria Pedersen. Fotograf: Hilfling-Rasmussen.

SAEMIEN LAANTETJÅHKOE TRÅENDTESNE 1947

Almetjh guvvesne: 1. Johan Johnsen, 2. Kristian Johnsen Lifjell, 3. Nils Johan Kappfjell, 4. Jonas Marsfjell, 5. Lars Danielsen jïh gåmmebe 6. Margrethe Danielsen, 7. Kristine Renander, 8. Maija Anstensen jïh sov nïejte 9. Kaia Anstensen, 10. Ellen Nordfjell, 12. Ellen Eliassen r. Dærga, 13. Anna P. Jåma, 14. Anna Danielsen jïh paarrebielie 15. Paul Danielsen, 16. Bengt Thomas Jåma, 17. Nilsine Flåttefjell, 18. Else Steinfjell r. Børgefjell, 19. John Johnsen Steinfjell, 20. Brita Renander, 21. Anna Westfjell, 22. Peggy Dærga, 23. Laila Jåma. 24. Bibbi Jåma pr.n. Gustafsson.

MOJHTESE-SERIMONIJE

Dunderlandsdalen. Debpene stoerre ovlæhkoe gusnie jïjnjemes åarjelsaemien vihkielommes njuenehkidie jaemieraadtan vöölkin jaepien 1948.

BERKELEN SAERNIEH

MAREN UTHAUG. Åarjelsaemien teekste: Anna Cicilie Kristine Westerfjell Somby

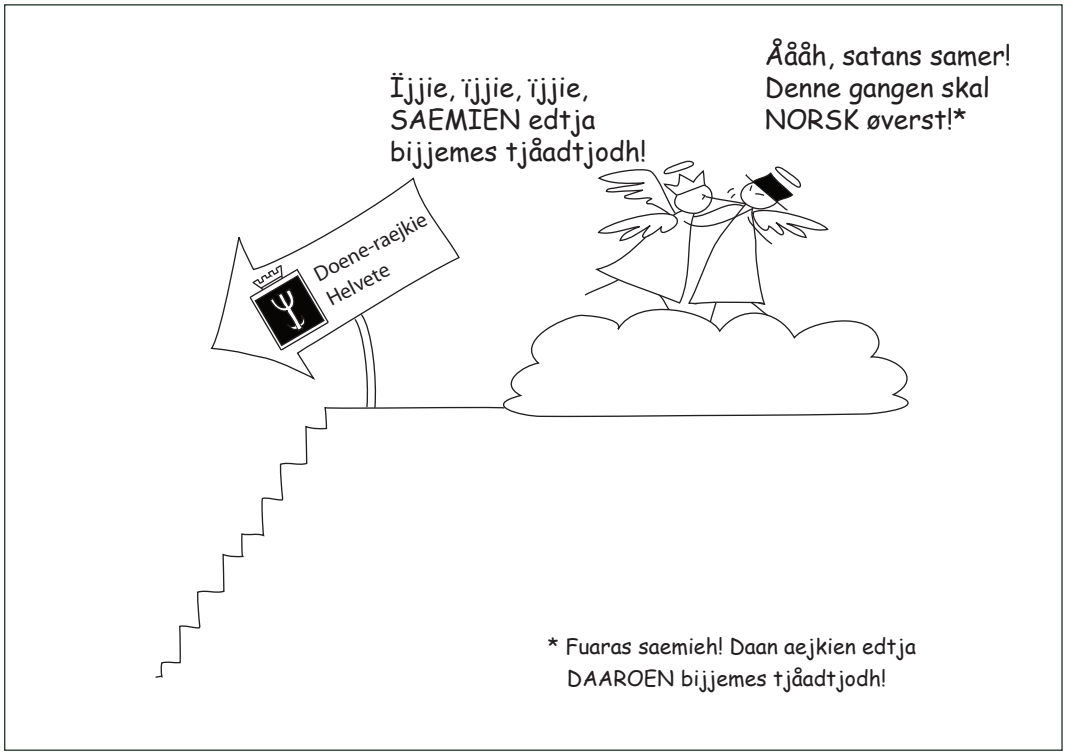

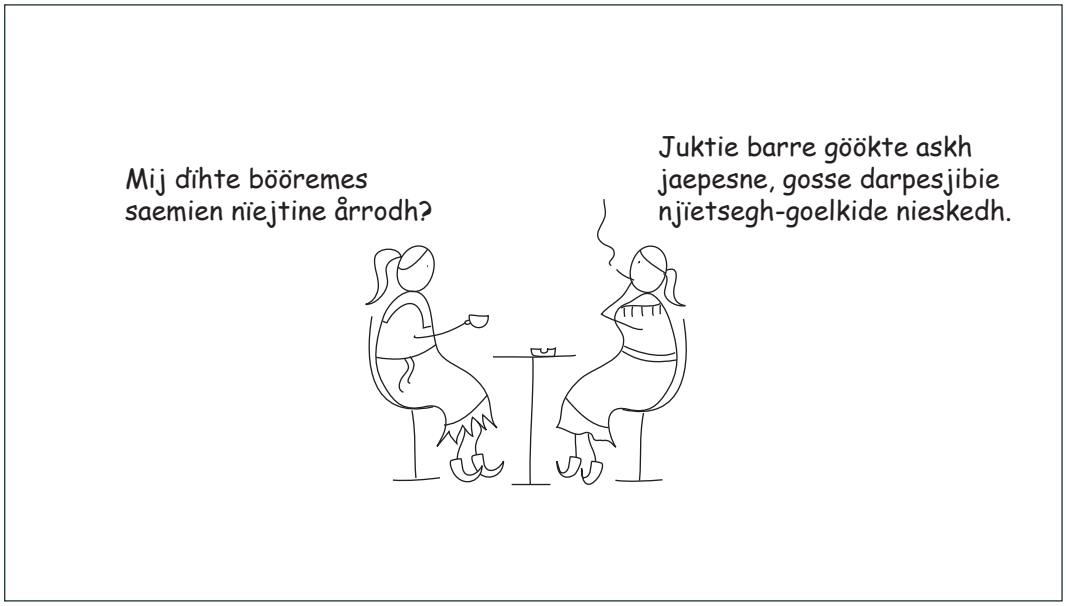

Govlh, manne joekoen saernieh göökte båantaj bïjre åtnam. Dan akten båantan govse don mubpien båantan ïentjen gåajkoe haajpani, sïjhti ånnetji gåatodh. Dellie dïhte båanta båasari sïjhti don mubpien båantam låevtedh. Edtjem dam tjaeledh?

Pösj, ij gujht dïhte naan saernieh…

Hm… Ibie maehtieh buerebh tjaeledh göökte båatsoe-almetjh ligan seamma-laakan traakesteminie?

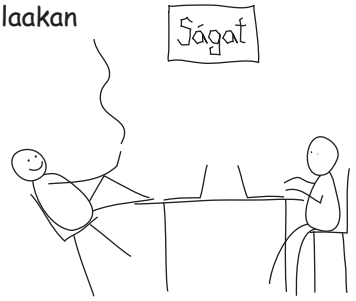

Dellie maa easkah voestes-sæjroen saernieh!

Du er også same, er du ikke?*
Nei fysjda, si ikke sånt din jævla fjellfinn. Dra ikke meg ned i den der samesøla! **
*Ih goh datne aaj saemie?
**Ijje, aellieh nimhtie jiehtieh, bahhas saemie. Aellieh mannem dan goglenassen sijse giesieh!

Åh, det var dumt. Ellers kunne jo du også fått støtte fra Sametinget til en større båt…*
Næmmen, BUAREGH! **
* Goerpe. Dellie lih gujht datne aaj dåarjoem sturebe vïnhtsese Saemiedigkeste åadtjeme…
**Næmmen, BUAREGH!

Norge er vårt land*
Egentlig ikke – for vi var her først!**
* Nöörje lea mijjien laante.
**Ïjje – mijjieh voestes-gietjeste daebpene limh!

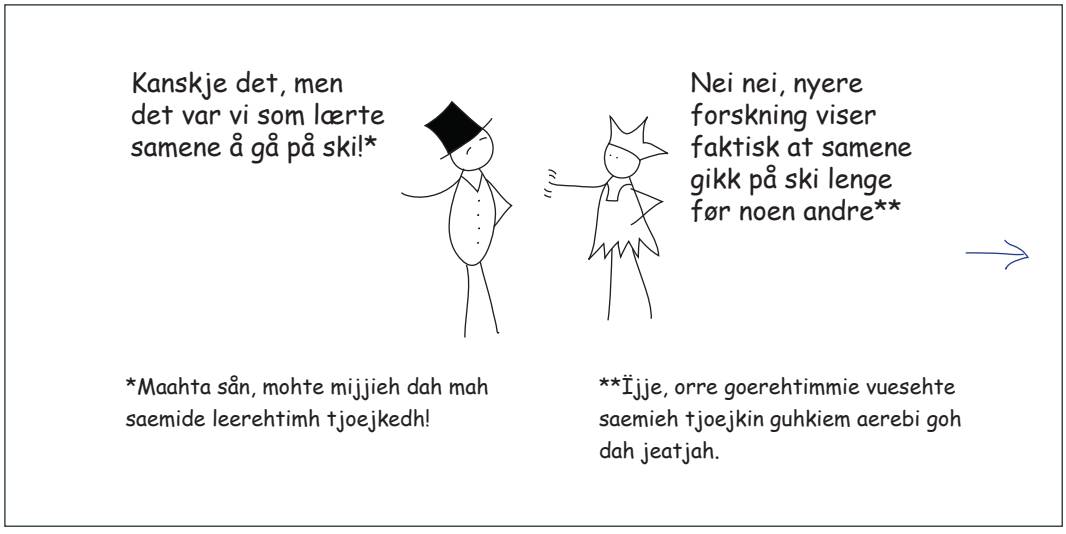
Kanskje det, men det var vi som lærte samene å gå på ski!*
Nei nei, nyere forskning viser faktisk at samene gikk på ski lenge før noen andre**
*Maahta sån, mohte mijjieh dah mah saemide leerehtimh tjoejkedh!
**Ïjje, orre goerehtimmie vuesehte saemieh tjoejkin guhkiem aerebi goh dah jeatjah.

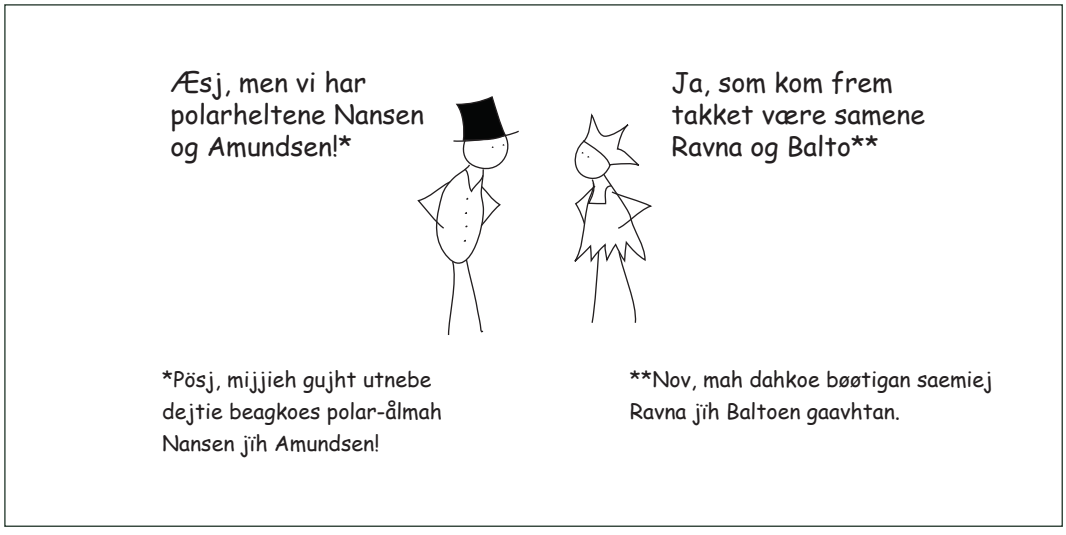
Æsj, men vi har polarheltene Nansen og Amundsen!*
Ja, som kom frem takket være samene Ravna og Balto**
*Pösj, mijjieh gujht utnebe dejtie beagkoes polar-ålmah Nansen jïh Amundsen!
**Nov, mah dahkoe bøøtigan saemiej Ravna jïh Baltoen gaavhtan.

Kanskje det, men det var vi som lærte samene å gå på ski!*

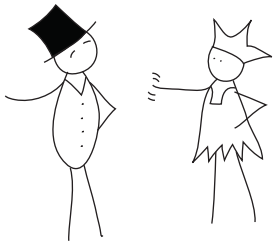

Nei nei, nyere forskning viser faktisk at samene gikk på ski lenge før noen andre**

*Maahta sån, mohte mijjieh dah mah saemide leerehtimh tjoejkedh!

**Ïjje, orre goerehtimmie vuesehte saemieh tjoejkin guhkiem aerebi goh dah jeatjah.

Æsj, men vi har polarheltene Nansen og Amundsen!*

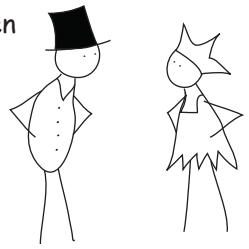

Ja, som kom frem takket være samene Ravna og Balto**

*Pösj, mijjieh gujht utnebe dejtie beagkoes polar-ålmah Nansen jïh Amundsen!

**Nov, mah dahkoe bøøtigan saemiej Ravna jïh Baltoen gaavhtan.

Glem nu ikke, at vi var en prektig vikingnasjon som seilte over store hav i flotte sjøsterke båter.*

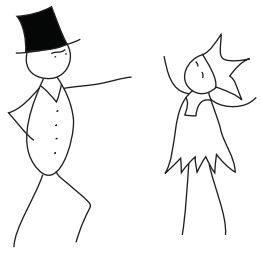

I båter som samene bygget etter egne spesielle teknikker**

*Aellieh mah åajaldehtieh, mijjieh limh hievies viking-nasjovne, mah tjaebpies nænnoes vïnhtsij gujmie stoerre saelhtiej rastah siglimh.

**Vinhtsigujmie mah saemij vuekien mietie dorjesovveme.

Lena Kappfjell

Dotkije tjaangeme gåatan

"Ij leah datne gåessie otnerassine orreme mov gåetesne!" Båeries saemien baakoevaajese jeahta. Jïh dagke buerie guvviem jïjnjebine daltesisnie, mij vuesehte guktie saemieh leah veartenem gïehtjedamme. Fïerhtenbeajjetje jieliemistie nov lea aelhkie aerviedidh daate ledtje dagke dïejvesem kraannaj gaskemsh, guktie darhkan jeahta: "Ih datne mij gænnah daejrieh mov dåeriesmoeri bïjre, daahph haavtemdh!"

Mohte ij leah daepeles saemiej gaskemsh nimhtie rïekte bielhkedh. Saemien dovletji vuekie lea dåajmijes vuekie, jortehten bielkehtidh, vuj aaj barre daejriehtidh, guktie dïjre ij leah ov man tjïelke dejtie mah leah govledæjjesne –.... jïh kanne eeremasth ij dejtie mah kultuvren ålkoebealeste "tjaangeme". Gïehtjedh barre daate teekstetje. Daesnie daaroen etnograafe jïh gïeledotkije lea rïekte tjaaleme, guktie govli göökte saemieh dïervesjigan:

Guössie čáŋá goadán.
–Buörie biejjie!
–Buörie buörie biejjie! Vuajnáh čikk'edh volese!
–Jo gäjtuo!
–Gubb'ede dâllie dadne jis boadáh?
–Á, boadám gujt nuortelistie duoj dijjen gránnaj luvtie.
–O já, veasumes gujt áj sárnieh dâbb'ede dijjen luvtie?
–Juv, veasumes baddh.
–Buvzijgujmie áj čarres dijjieh?
–Juv, no iebie gujt mám návjuoh.
–Goabbh dâllie leah ušš'edemienie?
–Ušš'edemienie huv leam duoguo oarjese, daj duv oarj'el-gránnáj goajguo, guh lin hels'eme dâllie, ažžim manne dâkkuo boad'edh.
–O já, já –
–Á, im manne dájrieh mám lin ušš'edamme, ažžem viekkietiedh rárk'edh jallh báldiedidh jallh –
–Dâggá numtie. – Dâbb'ene áj duv buvzh?
–Á, im dájrieh mah lin muv, men daj muv gránnáj lin gujhth.
–Hijv'en oažžuoh gieččediedh.
–Im manne dájrieh guktie, gusse sámien goadán boadá, mah dárbeše gičč'edh – goadie-luppiem?
–Eah sih baddh sámieh dárbešh gânná goadie-luppiem gičč'edh, iebie huv bruvkh gânná.
–Já gäjtuo. – Ij sån duv učče čázeže?
–Já, nuv amma čázie nuagá.
–Dâllie oažžuom dán muv briččh-geabnán.
–Já, men manne gujt ažžem briččegem jih učče böbmežh stealládieden guassán.
–Já gäjtuo!
–Čikk'edh barre dugguo jih vuardáh –
–Já men dâllie gujt gámegh sigg'estem, juv vuajnám duv duöljie duösnie, dâllie gujt dâllie disse vel'estem.
–Já, barre vel'eh jih – , gussege manne buökt'etem beabmuoh.

Daate lea kanne åehpies teekste dutnjien? Teekste mujhtehte aktem lohkemeboelhkem gærjesne mij (manne jolkem bajjehtidh) hov lea gaajhkh lohkijes åarjelsaemide åehpies, darhkan dïhte *Lohkede saemien*. Mohte ij leah veele seamma. Naan gille raajesh leah jeatjhlaakan, guktie ij gåaredh vihtiestidh ahte seamma teekste lea våaroemisnie. Jïh eeremasth nov ihke dennie *Lohkede saemien* aalkovebaakojne hov tjåådtje: –"Ean leah guktemeslaakan stuhtjide jarkoehtamme. Dah leah numhtie guktie baantese åadtjoejimen jallh aaj numhtie guktie stuhtjide soptsestin goh tjeelimen."(Bergsland/Holm Bull 1992, Baakoe aalkovistie/Forord). Eakan leah jarkoehtamme, vuj dagke læjhkan jeatjahtehteme barre onnohtje? Seamma sahth, manne jïjtje daam joekehtsem vueptiestim naan luhkie jaepiej gietjien goh edtjim lohkehtidh aktem EU-kuvsjesne. Desnie barre "geerve-almetjh" (båarasåbpoe manneste) mah joe lin gïeleguedtijh, jïh sïjhtin barre lïeredh lohkedh jïh tjaeledh. Muvhth lin åehpies dejnie voesteges åarjelsaemien ortografijine, juktie dannasinie hov lim buakteme daam teekstem. Saarnoes, guktie maa båeries kaarre dennie kuvsjesne daehtie teeksteste måarahtovvi! – Dohte jis gam' gåmma [gåassoehtæjja] lea dan soe tjuerpies guessien vööste, – dan soe tjetskehke, jïh tjahkan barre gevsedeminie!

GUESSIE

Jïjnjh daepieh hov dovletji saemien fierhtenbeajjetje jieliemisnie. Muvhtene gohtje *dåajmijes vuekie,* muvhtene *buerie daepieh, laahtjeres årrodh,* vuj aaj *sjeavods maahtoe.* Minngemesem dagke gïeletsiehkiem guvvede, juktie njaalmeldh kultuvresne nov lea barre nimhtie ahte ij leah ov man jïjnje tjaalaldihkie. Kultuvren njoelkedassh mah eah leah tjaalasovveme, hov lea bieliem dagkarinie maahtosne mij ij gåaredh lohkemen tjirrh åadtjodh. Aktem jeatja bieliem lea ahte ij gåaredh gaajhkem rïekte jarkoestidh ammesgïelese. Dihte dïejvese – *guessie* – hov lea dagkerem vuesiehtimmiem. Guektiengïerts vuj gelliengïerts sisvege hov lea dan dïejvesasse. Guktie dam aktem lea seamma goh daaroengïelesne – *gjest* – almetje guhte guessine båata *;* mubpie lea *ammes* almetje, saemie vuj daaroe, jallh dagke almetjh mah eah vååjnoes, mubpie aajmoste; jïh dellie aaj kraannas sïjteste guessieh – gosse bovtse båateme mubpien sïjten jïenehkasse vuj gåatomelaantese. Maaje jïjnje gåarede tjaeledh dan guessie-dïejvesen bïjre. Mohte gosse *guessie* tjaanga gåatan dellie lea aerpievuekien mietie ovmessie ”sjeavohth” njoelkedassh, mah guktie galka guessiem dåastoehtidh, dïervesjidh jïh *gåassoehtidh,* darhkan galka saemiej idejaalen mietie – dåejmijes vuekie – *gåassehks* årrodh. Seamma laakan aaj njoelkedassh mah guktie guessie galka dåemiedidh, aktem lea ahte ij galkh *guassadalledh* dan raajan ahte daejrehte gåetienalmetjh leah giefies, juktie eah nuekie beapmoeh utnieh.

GÅASSOEHTIDH JÏH GUASSADALLEDH

Dennie teekstesne, vuj daehtie dialogeste daan tjaalegen aalkovisnie, dellie varke vuepteste ahte gåetienalmetje, (ibie daejrieh mejtie nyjsenæjja vuj gaarmanæjja juktie dle barre *gåassoehtæjjine* gohtjijibie,) dïhte hov raaktan straavedihks . Jalhts almetje mij lea båateme govloe saemien båatsoekaarre, jïh dovne kraannas sïjteste båata, dellie barre guessine gohtje, jïh eakan båarastehtieh gan. Gåassoehtæjja maaje gihtjie gubpede guessie båata, mohte ij gihtjieh guhte lea, jïh guessie ij jïjtsistie soptsesth. Åadtjoejibie barre daejredh ahte lea gåassoehtæjjan noerhte-kraannaj sïjteguejmie, jïh daelie edtja åarjese, viehkiehtidh sov (jïh gåetienalmetji aaj) åarjel-kraannah.

Dellie gïdtjh vååjnoe goh dah guaktah eakan leah lïhke, ij slïekten, ij fuelhkien tjirrh. Rovnege badth, gosse daajrah ahte daaj baeliej muvhth noerhtesaemieh dovne vueptiestamme man lea gïerve gaavnedh göökte åarjelsaemieh mah eah utnieh sinsætnan fuelhkieveadtah – juktie laahkoen vuj laatjoven tjirrh hov jïjnjemes aejkien buektiehtibie goerehtidh naan laaketje veadtam. Jeatja tjïelkestimmie dellie båata dovletji saemiej sosijaale öörnegistie. Dej beeli garresommes vuekie mubpiem bæsvodh hov lij dam almetjem orrijidh laahkoestidh. Juktie golh dellie dejnie vuesiehtih ahte orrijamme dohte almetje laahkojne ryöknedh, raaktan jaemehkine dellie dutnjien sjædteme. Akte dïejvese mij dam buerkeste jïh tjïerteste lea guektiengïerts baakoe (åtna göökte joekehth sisvegh) – *ropmege* – , mij lea 1.; seamma goh *moenesje,* vuj *jaemehke*, jïh 2.; naan (noere) *almetje mij ij leah dåajmijes; ij utnieh buerie daepieh* (v.g. åajaldehteme laahkoestidh). Laahtjeres årrodh hov lea dellie voesteges jïh tjïelkemes vuekine mejnie dovletji utniejin jeatja almetjem dåajmijeslaakan dïervesjidh.

(Gïehtjedh Torkel Thomassone jïh Kristoffer Sjulssone jis sïjhth vielie lohkedh dan gåassoehtimmien bïjre.) Vuj aaj maehtiejin tjïelke vuesiehtidh "sjeavohth" vuekine, nov guktie daejnie teekstine, ahte ij dam almetjem seatedh gænnah.

DOTKIJE GUESSINE

Dah guaktah, gåassoehtæjja jïh guessie, voesteges iereste joe sinsitniem nimhtie bæsvoehtægan jïh biehtiehtægan, eakan båarastehtieh, eakan sinsitniem laahkoesth gænnah. Daate teekste lohkijasse haestiedimmiem faala; åådtje jïjtje goerehtidh jïh vueptiestidh – man åvteste båeries aajjeskodtje dan lohkemistie nov måarahtovvi? Vuajnah man tjuerpies jallh aaj båastoeh dovletji dåajmijes vuekiej vööste? Ihke jïjnjebh væhtah hov lea. Daesnie gïdtjh åejvieulmie hov lij barre tjuvtjiedidh – man båastoeh maahta sjïdtedh gosse kultuvren ålkoebealeste aaj guessie båata. Akte ammeskultuvren dotkije, kanne jïjtse baantespealarine saemiejluvnie "guessine" båetieji – jïh dellie barre dagkerem eadtoedimmien teekste gærjesne beaja (lohkemegærjesne saemide). Ij leah gænnah seatadamme bïevnedæjjaj nommh tjeakoes darjodh. Tjïelke hov ahte sutnjien daate lij barre aelhkie teeksteboelhkem, kanne buerie vuesiehtimmiem dovletji saemien aerpievuekide (tradisjovnide), jïh sov mïelen mietie dovne skovlegærjesne sjïehteles.

Jeatja kontekstine daate dialoge hov lea buerie vuesiehtimmiem mah guktie saemieh aaj estetihke njoelkedasside utneme gajvedh jïh krööhkedh. Tjultjiestimmiej, daejriehtimmiej tjïrrh, jortehten soptsestidh, diminutijvem nuhtjedh, jïh seamma vihkeles – dam mij ij jeahtah. Jïjnjem aaj gåarede sjeavods voetine jïehtedh, jïh jis ij maahtoem åtnah dan bïjre dellie kanne aavrehke – ij gïdtjh armodh – vïerrebe nov ahte maahta mubpiem ærmoedidh jïh ih ennje daejrieh!

Luste gujhth dellie moenedidh – mah dagke saemien deajvoehtæjja (redaktööre) læjhkan teekstem jeatjahteheme, barre ånnetji, eannan orresth bertesovvi orre gærjesne – jïh ij leah dotkije vueptiestamme gænnah.

Litteratuvre

- Bergsland, Knut og Gustav Hasselbrink 1957: *Sámien lukkeme-gärjá – Sydsamisk lesebok – med grammatikk og ordliste.* A. W. Brøggers Boktrykkeri A/S. Oslo
- Bergsland, Knut og Ella Holm Bull 1993: *Lohkede saemien – Sørsamisk lesebok.* Davvi Girji o.s. Karasjok.
- Bäckman, Louise och Rolf Kjellström (red.) 1979: *Kristoffer Sjulssons minnen. Om Vapstenlapparna i början af 1800-talet. Upptecknade af O.P.Pettersson. Nordiska Museet.* Berlings, Lund.
- Lindin, leif och Håkan Rydving (red.) 1988: *Några Sägner, seder och bruk. Upptecknade efter lapparna i Åsele- och Lycksele Lappmark Samt Herjedalen sommaren 1917, af Torkel Thomasson.* Skrifter utgivna genom Dialekt- och Folkminnesarkivet i Uppsala, Ser. C:5. Uppsala.

Guössie čáŋá goadán.
–Buörie biejjie!
–Buörie buörie biejjie! Vuajnáh čikk'edh volese!
–Jo gäjtuo!
–Gubb'ede dâllie dadne jis boadáh?
–Á, boadám gujt nuortelistie duoj dijjen gránnaj luvtie.
–O já, veasumes gujt áj sárnieh dâbb'ede dijjen luvtie?
–Juv, veasumes baddh.
–Buvzijgujmie áj čarres dijjieh?
–Juv, no iebie gujt mám návjuoh.
–Goabbh dâllie leah ušš'edemienie?
–Ušš'edemienie huv leam duoguo oarjese, daj duv oarj'el-gránnáj goajguo, guh lin hels'eme dâllie, ažžim manne dâkkuo boad'edh.
–O já, já –
–Á, im manne dájrieh mám lin ušš'edamme, ažžem viekkietiedh rárk'edh jallh báldiedidh jallh –
–Dâggá numtie. – Dâbb'ene áj duv buvzh?
–Á, im dájrieh mah lin muv, men daj muv gránnáj lin gujhth.
–Hijv'en oažžuoh gieččediedh.
–Im manne dájrieh guktie, gusse sámien goadán boadá, mah dárbeše gičč'edh – goadie-luppiem?
–Eah sih baddh sámieh dárbešh gânná goadie-luppiem gičč'edh, iebie huv bruvkh gânná.
–Já gäjtuo. –Ij sån duv učče čázeže?
–Já, nuv amma čázie nuagá.
–Dâllie oažžuom dán muv briččh-geabnán.
–Já, men manne gujt ažžem briččegem jih učče böbmežh stealládieden guassán.
–Já gäjtuo!
–Čikk'edh barre dugguo jih vuardáh –
–Já men dâllie gujt gámegh sigg'estem, juv vuajnám duv duöljie duösnie, dâllie gujt dâllie disse vel'estem.
–Já, barre vel'eh jih – , gussege manne buökt'etem beabmuoh.

Guessie tjaanga gåatan
–Buerie biejjie!
–Buerie buerie biejjie! Vuajnah tjihkedh våålese!
–Joe gæjhtoe!
–Gubpede dellie datne jis båatah?
–Aa, båatam gujhth noerhtelistie duej dijjen kraannaj luvhtie.
– Å jaa, veasomes gujhth aaj saernieh debpede dijjen luvhtie?
–Jov, veasomes badth.
–Bovtsigujmie aaj tjarres dijjieh?
–Jov, nov ibie gujhth maam naavjoeh.
–Gåabph daelie leah ussjedeminie?
Ussjedeminie hov leam doehkoe åarjese, dej dov åarjelkraannaj gåajkoe, goh lin heelseme dellie, edtjim manne daagkoe båetedh.
–Å jaa, jaa –
–Ae, im manne daejrieh maam lin ussjedamme, edtjem viehkiehtidh raerhkedh jallh baaltedidh jallh–
–Dagke numhtie. –Debpene aaj dov bovtsh?
–Ae, im daejrieh mah lin mov, men dej mov kraanaj lin gujhth.
–Hijven åadtjoeh gïehtjedidh.
–Im manne daejrieh guktie, gosse saemien gåatan båata, mah daarpesje gihtjedh – gåetieluhpiem?
–Eah sih badth saemieh daarpesjh gænnah gåetieluhpiem gihtjedh, ibie hov provhkh gænnah.
–Jaa gæjhtoe. –Ij sån dov ohtje tjaatsetje?
–jaa, nov amma tjaetsie nuaka.
–Dellie åadtjoem daan mov prïhtjh-geabnan.
– Jaa, men manne gujhth edtjem prïhtjegem jïh ohtje beapmetjh stealladidh dan guassan.
–Jaa, gæjhtoe.
–Tjihkedh barre dohkoe jïh vuartah –
–Jaa men dellie gujhth gaamegh sigkestem, joe vuajnam dov dueljie duesnie, dellie gujhth disse veelestem.
Jaa, barre veeleh jïh – , goske manne buektehtem beapmoeh.

TEEKSTE JÏH GUVVIEH: LENA KAPPFJELL

TJAEBPEMES GÅESSIE!

SAEMIDE, TJAEBPEMES JUVRE gåessie hov lea bovtse, nov guktie Kristoffer Sjulssone aaj jeahta. Jïh dellie maaje buerkeste guktie jis joekoen tjaebpies bovtse vååjnoe. Seamma goh gaajhkh jeatjah gaevnieh mah saemieh tuhtjieh tjaebpies, bovtse nov aaj galka jorpehke årrodh, tjaebpies söökes tjåervieh utnedh jnv.

MANNE LEAM GELLIEN jaepien noerhtene orreme, aktene sååalesne Romssan duvvene, man nomme Sállir. Daebpene noerhtene, duvvene, tuhtjem bovtse maaje tjaebpebe goh gaajhkh jeatjah manne vuajneme mov jieledebiejjine. Vïenhtem seamma mov fuelhkienalmetjidie jïh saemide mah munnjien åehpies, tjaebpemes gåessie vuajneme!

IJ LEAH BARRE nov ahte bovtse daebpene lea tjarres jïh joekoen låemties, vååjnoeh eah mestie gænnah bïllijh, ij almetjijstie ij bïenjeste gænnah. Vååjnoe eevre

goh dïhte beagkoes Biejjiennïejten ealoe; tjïrkes, almetjem dåerede jis dåajmetje lea, amma gaaveles, jïh dellie vihth – joekoen tjaebpies.

DOEN GÏJREN GOH lim gåatan vuejieminie universiteeteste dellie jaahkeaaltoe jïh voenjeleaaltoe geajnoeraejkiem dåastoehtim. Tjahkasjim gotnjedim mearan såajmetjilaakan geajnoste sïllestigan, vihth gåatoejigan. Tjaebpies gïdtjh, nov goh gaajhkh jeatjah aaltoeh, voenjelh amma leah båatsoesaaman gïjrege, mohte dellie måjhtajim man åvteste daejtie dan joekoen tjaebpies. Geatjoesbieljieh amma gaajhkesh!

DAENNIE SÅÅLESNE EAH daarpesjh bovtsem tjöönggkedh, mïerhkesjidh, ij guktie gænnah sturredh, guktie eah almetjistie bïllijh. Ij guktie gænnah kraannas sïjteguejmieh båetieh bovtsem raerhkedh vuj leekestidh. Daate jis bovtse lea amma Biejjien nïejten åajaldovveme, vuj vöörhkeme ealoe.

DAESNIE VUESEHTEM BOVTSEM; voenjelh, aaltoeh, hortjh, mohte jeenjemes vueperide mah leah munnjien bööremes sïelskine orreme daan minngemes daelvien, eevre mïetsken raajeste don jaepien, jïh eevre daan raajan suehpeden minngiegeatjan 2013.

MUNNJIEN HOV LEAH – Sállirbaernieh – jïh nimhtie aaj gohtjedem; båetieh amma baernieh! Jïh dellie aaj båetieh!

Sámi satiira 4 gillii
Sáme satijrra 4 giellaj
Saemien satijre 4 gïeline
Samisk satire på 4 språk

Dan botta go vuordit beaivváža
Ođđa duostilis ja birolaš unna girjjáš.
ISBN 978-82-8263-116-7
Garra olggoš. NOK 170,-

Madi bæjvátjav vuordatjip
Ådå duosstelis ja tjalluhis unna girjásj.
ISBN 978-82-8263-021-1
Garra ålgusj. Hadde 170,-

Dan bodten goh biejjien vurtebe
Orre jealehke jïh prarrohke gærjetje.
ISBN 978-82-8263-120-4
Garre ålkoebielieh. NOK 170,-

Mens vi venter på solen
Ny frekk og fandenivoldsk liten bok.
ISBN 978-82-8263-115-0
Innbundet. NOK 170,-

TjaelijiBerteme TjállijAlmmudahka
ČálliidLágádus
ForfatternesForlag AuthorsPublisher

Diŋgo dás! | Bestill her! **www.lagadus.org**
Dahje jeara girjegávppis! | Eller spør hos din bokhandel!